

MILAN PUGELJ

POPOTNIKI

(NOVELE IN ČRTICE)

TISK IN ZALOŽBA TISKARNE „SLOVENIJA“
V LJUBLJANI, WOLFOVA ULICA ŠT. 1

KAZALO:

	Stran
Glasba	3
Za možem	20
Domišljija	24
Pri šefu	27
Martinek	32
Gospodinja	44
Povišanje	60
Bolezen	64
Ljubica	68
Straža	92

D2013/12123

Milan Ingely

Glasba.

Tretje leto teče, odkar je umrl gospe Matildi Mejačevi mož. Ostavil ji je pokojnino in veliko in lepo hišo na glavnem trgu. Hudega ji ni. Ima le eno hčerko, ki je stara okoli desetih let in obiskuje ljudsko šolo. Stanujeta ravnotako in ravno tam kakor tedaj, ko je živel rajni. Desne tri sobe prvega nadstropja s pogledom na trg so prostori, koder preživita večino časa. Tudi veljajo dalje vse moževe odredbe. Tako spi debelušna dekla, ki je obenem kuharica, še vedno v svoji podstrešni čumnati.

Obiskov sprejemata malo. Vdova nima sorodnikov, a moževi žive daleč iz mesta, na svojih kmetijah in posestvih. Edini možki, ki prihaja redno trikrat na teden v hišo, je profesor glasbe Anton Nikolin. Srednjevelik, čokat mož je, star okoli štirideset let, prijazen in nevsiljiv. Nosi zlata očala brez okvirjev, nima brk, toda po navadi je slabo obrit. Vrat njegov je širok in kratek, ovratniki nizki in zapognjeni. Ves obraz je ene same rjave barve, samo čelo prehaja proti lasem v nežno belino. Lasje so kratki, nemarno počesani in nad ušesi popolnoma sivi.

Hčerka, ki ji je ime kakor materi, in jo kličejo za Tildo, ga šteje med domače in govori z njim prosto-dušno o vsem, kar zanima njeno otroško srce. Večkrat se mu skrrije. Gospod Nikolin pozvoni, odloži v predsobi klobuk, svršnik in palico, potrka na sobna vrata in ne čaka, da bi se mu kdo odzval. Soba leži južno in prosojne, nežno tkane zavese prestrezajo svetlobo in solnce, ki sili vanjo. Na desno stoji peč, za njo so vrata v sosednjo sobo, med vrati in oknom je klavir, črn, svetel, še skoro nov, široko odprt, z notami na pultu, toda učenke ni. Nikolin stopi po zeleni preprogi dalje in mrmra: Ahá, si se spet skrila. Najdemo te takoj. Za kazen boš igrala skale.

Vse tiho.

Nikolin vzame robec, obriše očala in potem še nos. Ahá, mrmra naprej, poskusiva tudi vaje za mezinec in sredinec.

Nič odziva.

»Kje pa tičiš, ti rogač?«

Pogleda za peč, pod klavir, za naslanjače, za knjižno omaro in se nato pripogne, da bi videl tudi pod zofo. A ker ima precej trebuha, mu buši naglo v glavo kri, da je ves rdeč in zabuhel. Dvigne se naglo kvišku in zasopljeno kašlja.

»Tvoje pete vidim, Tilda. Na noge, Amaconka, da ne spolnim svojih obljub.«

Tilda se slastno hihita in leze izpod zofe. Suha je. Njeno krilo je prav kratko, a noge tanke in dolge. Pentlja, ki jo ima v laseh, se ji je nekam ujela, in zdaj jo odmotava s svojimi drobnimi prsti. Ko vstane, kaže vse zobe in gladi predpasnik, ki se je zgrbil okoli pasa.

»No, kako pa tvoji otroci.«

»Hvala za vprašanje. Vse je še precej zdravo.«

Odgrne zeleno pregrinjalo in kaže, med večjimi in manjšimi medvedi, ki leže na zofi, čudno zgrbljenega možička iz blaga, že zelo oguljenega, zamazanih oči in odbitega nosa.

»Samo ta-le je nekaj slab, naš stric iz Amerike.«

»Kdaj so pa prišli stric iz Amerike?«

»So se pripeljali. So spotoma padli v morje. So bili mokri in vsi osoljeni. To jim nemara škodi.«

»Zakaj imaš pa vse pokrite?«

»Bleščalo se jim je. Dandanes, pravi mama, so zdravniki dragi, zlasti specialisti.«

»No, zdaj pa h klavirju.«

Tilda se vrti proti klaviaturi, zavrti klavirski stol višje, takoj spet nižje, počasi sede in izbira note.

»Hm,« pravi, »mama je danes sitna, hm! Se krega z vsakim, kdor pride blizu. Z menoj, z Uršo!«

»No, pričniva s to-le vajo. Kar igray!«

Nikolin sede v mehek, zelen naslanjač, prekriža noge in položi roke na naslanjalo. Glavo nasloni nazaj in

se zagleda v strop. Tilda igra. Počasi, brez volje, v slabem taktu, vse samo zato, ker mora.

»Štejva,« pravi Nikolin. »Pazi.«

Z očmi gre malo niže na steno, ki je polna manjših slik in fotografij. Slap Savice, Vintgar, Bled, Tilda štiri leta stara, Tilda z birmansko botro, Tilda prav iz zadnjega časa, pod njo njena mati, ko je bila stara osemnajst let. Krasno dekletce, šegavo, zdravo, izredno živih oči.

»Veste,« začne spet Tilda, »sem gledala v zrcalu ta-le zob, ker pravijo, da bom morala zaradi njega k zdravniku, pa mi je rekla, glej, kako je lišpava! Jaz pa nazaj: Kaj pa tisti koderčki po čelu, na sencih pa za vratom? — Smrkla, je siknila prav kačasto, marš ven. Malo je manjkalo, da me ni sklofutala.«

»Igraj, igray igray!« ponovi hitro Nikolin. »In štejva. En, dva, en, dva!«

Tilda se zagleda v note in začne: En, dva, en, dva.

Gospod Nikolin posluša in misli na konferenco, katere se mora popoldne udeležiti. Hoče se mu zdehati, toda premaga se. Spomni se na včerajšnji koncert svojega prijatelja-dirigenta. Blamaža! Nato preišlja o skladbah, ki jih je dobil v oceno in o katerih se je treba previdno izraziti.

Zunaj se odpro vrata, Tilda neha in dvigne prst.

»Mama s trga! Bogve, če je prinesla jabolka. Špičniki so najboljši! Seveda zame!«

»Zdaj le igray!«

Gospa se pogovarja zunaj z deklo in ji naroča, naj takoj zakuri. Danes bo juha. Mesar je priložil lepo kost.

Potem se odpro vrata v sobo in gospa pozdravi. Nikolin naglo vstane in ji nese roko.

»Kako je vaše zdravje? Zadnjič vas je bolela glava.«

»Vse dobro,« se zahvali gospa. »Pri nas je ponavadi. Naše življenje je vsakdanje, ker črpamo, kar potrebujemo in imamo, iz vsakdanjosti. Pri vas pa je drugače. Živite visoko nad nami in jemljete svoje dušne potrebe iz umetnosti. S svojimi skrivnostmi ne zaidete nikoli med nas.«

»Nič, gospa. Ako mislite glasbo, potem vam povem, da v takem provincialnem gnezdu, kakor je naše mesto, o njej sploh ni govora. Dovolite, da rabim vaše besede: To je glasbena vsakdanjost, ki živi prav nizko pri tleh.«

»Phihhihi,« se prične smejati in zvijati Tilda. »Rdeči papirček, ki sem ga jaz pristrigla v špico, imaš pa le za trakom.«

Gospa pogleda v zrcalo. Res je.

»To te bom. Pogledite, taka je. Posvarite jo. Oprostite, ker sem motila.«

Gospa odide in Nikolin sede nazaj v naslanjač.

»Dalje,« ukaže, »dalje. Štej!«

Gleda v sliko gospe, ko je bila stara osemnajst let. Zdaj ji ni več dosti podobna. Na podobi je vse popek, vse brst, vse šele dražljivo nakazano, na gospe pa je vse obširno izraženo, odkritosrčno povedano, vse brez slutnje, brez ugibanja. Njen vrat je močnejši, brada večja, oči mirnejše. Pri vsem tem pa gotovo ni še stara štirideset let. Njena hoja je živahna, njene kretnje gibčne, zgovorna je, še polna smeha. Na moža počasi pozablja, poslavlja se od mrtvih, bliža se živim.

In ti, Nikolin, kam? Prve snežinke so se prijele tvojih las. Star si petinštirideset let, pa še nisi preživel svojega fantovstva. Ješ sam, misliš sam, spiš sam, ob jutrih šivaš gumbe in trakove k spodnjim hlačam. Kaj res ne misliš poskusiti, kaj se pravi imeti žensko doma, biti oče sinu, hčeri in še sinu in še hčeri?

Tilda neha, dvigne drobni prst in zasiče: Pst! Meni se zdi, da so se zbudili otroci. Fridolinček joče, strica pa strašno boli. Se je prehladil v morju. Ga bode.

Nikolin se zagleda v Tildin profil in misli: Svoji materi ni prav nič podobna. Nos, ustne, dolgo lice, vse spominja na očeta.

*

* *

Tilda Nikolina ne sovraži, temveč ga ima celo rada. Toda če ve, da se bosta učila ob treh popoldne klavir, vseeno poskusi, kako bi se izmuznila. Deset minut pred tremi vpraša mater: Ali me pustiš k prijateljici Jelki?

»Zdaj?«

»Zakaj?«

»Saj imaš ob treh uro.«

In Tilda postavi drobní kazalček pred usta in nos, globoko in hudomušno vzdahne in se smeja: »Oh, saj je res, saj je res!«

Nato se zgubi v ta ali oni kot in se uda usodi.

Večkrat pa — zlasti zadnje tedne — se ji nakana obnese. Vpraša, če sme k Jelki, gospa mati premišlja in tako preteče minuta molka.

»No, bo kaj?«

»Pa pojdi!«

Tilda loputa z vrati in odvihra po stopnicah, boječ se, da ne bi srečala gospoda Nikolina, ki bi jo ustavil in povabil s seboj.

Vdova se umakne v jedilnico.

Malo po tretji uri pride učitelj. Najprej pozvoni, in ker mu nihče ne odpre, poskusi kljuko. Vrata so odprta, zato stopi v predsobo, odloži svršnik, klobuk in palico in gre dalje v sobo s klavirjem, ne da bi trkal. Pogleda sem, pogleda tja, pripogne se, da vidi pod zofo, a Tilde ni. Nemara pride.

Gospa Matilda je ukazala Urški, naj postavi na desno stran vrat, vodečih v sobo s klavirjem, tisti starikavi naslanjač, ki je spleten iz belih šibic in je stal do zdaj v obednici. Zdaj je tam že štirinajst dni in samotni in pust z odprtimi rokami vabi, naj sede kdo v njegovo prostorno naročje.

Gospod Nikolin vtakne roke v žep in hodi gor in dol. Domisli se na veliko nezgodo, o kateri je bral v časopisu, obstane za nekaj časa tik klavirja in gleda fotografijo, ki predstavlja Matildo v mladosti. Nato mu zapoje nekje zadaj v lobanji prijazna melodija, stopi brž h klaviaturi in ujame z desnico tiste akorde. Prične tako tipati sem in tja, potegne iz žepa še levico in pomaga samo z levim kazalcem. Presneta punčka, mu šine prav za čelom, klavir ji ne diši posebno. Neha tipati po klaviaturi, vtakne roke spet v žep in hodi po preprogi. Gospa Matilda, si misli, ni napačna in bi ne bilo zoprno, če bi se ji človek približal. Dobiš ženo, hčerko, vrt, hišo, dober klavir in bogve kaj še. Ali kdove to, kako je na-

pravil njen stari oporoko. Stanovanje je pa tukaj prijetno. Ta soba na primer je južna, polna solnca, ravnotako spalnica tam poleg. Obednica leži severno. Vrt je majhen kakor robček za nežni nosek mlade deklice. Dva grmička, dve gredici, sicer samo zidovje. Toda sredi mesta je. Hiša je v dobrem stanju. Vrata so pa črno pobarvana, kar spominja na mrtvašnico.

Med tem odpre gospa Matilda tiho vrata jedilnice, jih enako previdno zapre ter stopa po prstih do naslanjača. Previdno se zasuče in nalahko sede. Hoče se ji glasbe, glasbe.

Nikolin obstane in se zagleda v lesteneč, ki visi od stropa. Z očmi hoče ujeti neko nenavadno napisano skupino not. Stopi spet h klavirju in tiplje. Potem seže z nogo nazaj pod stol in ga vleče nerodno pod se. Sede samo na rob in poprime še z levico. Polahko prične igrati.

Gospa Matilda je zlezla skoro vsa v naslanjač. Glavo naslanja nazaj in gleda v strop. Posluša in uživa, kakor bi pila dobro vino. Zapre oči in zdaj ne vidi več stropa, temveč gospoda Nikolina. Njegov obraz je rjav, gladek, okrogel in trd, kakor bi imela pred seboj državljana nekdanjega Rima. Včasih mu zatrepeče nekaj okoli ustnic, zdi se, da hoče biti usmev, toda usmev moža, ki se vzdržuje smeha. Po sencih mu polze druga za drugo sence. Lasje nad ušesi so sivi, istotako zadaj nad tilnikom. A to ga dela še bolj moškega, krepkega, odločnega. In igra in igra, ah, on je pravi umetnik.

Gospod Nikolin je pozabil na to, da sedi za klavirjem v stanovanju gospe Mejačeve. Pozabil je dalje, da je prišel učiti igravo Tildo. Popravi se na stolu, da varneje sedi, seže z nogo po pedalu in se razmahne. Sanja, izmišljuje si sproti novosti, ki ga nosijo vedno dalje in dalje. Ne sliši voza, ki škatlja nerodno pod okni, niti smrkavca, ki žvižga in se dere nad svojim tovaršem. Zdaj je spremenil dur v daljnji mol in to je bila zanj divota. Napravi enako še enkrat in še enkrat. Poskusi podobno spremembo iz drugega dura v drugi mol, toda ponesreči se mu. Udari po tipkah in naenkrat neha.

Pedal drži, da zveni klavir polno, mogočno. Potem spusti tudi pedal, pogleda zaspano okoli sebe, potegne uro in zazdeha. Gleda dolgo kazalce, a ko jo spravi, ne ve, koliko je. Vzame jo še enkrat v roke in vstane.

Gospa Matilda skoči kvišku, prime strastno za kljuko, tiho odpre in zapre, pa odšumi po stopnicah v pritličje. Tudi gospod Nikolin odhaja. Počasi koraka v predsobo, se tam obleče, pokrije, vzame palico in odpre vrata v vežo. Na vrhu stopnic poišče robec, ga razgrne in se usekne. Nato se dolgo briše, zmečka malomarno robec, vtakne ga v žep, prime se za naročje in prične stopati po stopnicah. Ko ima še tri stopnice do štirioglatega presledka, se pokaže izza ogla gospa Matilda, vsa rdeča in živahna, hiteča v stanovanje. Nikolin obstane.

»Je ni,« pravi.

Gospa teče še par stopnic mimo njega, pred vrhom pa se ustavi in obrne. Tudi Nikolin se obrne. Pred njim, skoraj pred nosom, stoji noga gospe Matilde in sicer desna, leva pa se skriva stopnico višje pod krilo. V rjavi nogavici je in tudi šolen je rjav, majhen, poln, lep. Gleženj je —

»Je ni bilo, kaj ne?«

»Čakam, čakam...«

Gleženj je okrogel, ni zavaljen; prav okusen je, prav ženski, ženski.

»Pa ste ji povedali, kdaj pridete.«

»Kako ne? Povedal... in...«

Potem je noga prav ozka, nato se slikovito širi, do tam, kjer gleda izpod krila košček snežno-belih čipk.

»To jo oštejem...«

Gospa Matilda vidi, kako gleda on njeno nogo, in je vsled tega vsa v zadregi. Mala ušesca, ki gledajo le do polovice iz rjavih las so rdeča kakor kuhana. Hoče se takoj prestopiti, a zadaj se drži tako nerodno za leseno naročje, da ne more takoj.

»No, to jo okregam! Kako je poredna, kaj?«

Zdaj se okrene, potegne nogo kvišku in steče naglo na vrh.

»Prihodnjič kakor navadno. Zbogom, gospa.«

»Zbogom,« mu vsa rdeča odgovarja.

*

*

*

Dvakrat je šlo vse v redu. Gospod Nikolin je prišel in Tilda je že čakala za klavirjem. Po kratkem pomenku o medvedih in o stricu iz Amerike sta se pričela učiti. A danes je lep jesenski dan in solnce je vzrok, da Tilda ne more strpeti doma.

Vdova sedi pri oknu in se koplje v prijaznih, mehkih žarkih. Podolgovata, črna in skrivnostna ura na steni bije s svojim dalnjim in otožnim glasom tri četrt na tri. Urška je že pomila in odšla v pralnico.

»Mama,« pravi Tilda prijazno, »ali smem k Jelki?«

Vdova se zamisli. Za njenim hrbtom stojita zakonski postelji, temnozeleno pregrnjeni, prostrani kakor polje. V kletki pri drugem oknu škrblje kanarček sladkor.

»No, zakaj pa ne odgovoriš?«

Tilda gleda zvito na uro. Veliki kazalec se pomika počasi proti dvanajsti.

»Ali me pustiš!«

»Pa pojdi, Toda pred mrakom moraš biti doma.«

Tilda odleti kakor piš. Loputa z vrati, po stopnicah teče kakor bi padala. Vse utihne. Čuti je le skakljanje kanarčka in rahlo tiktakanje ure. Po trotoarju zvene nepretrgoma koraki, zdaj ozki in gosti ženski, zdaj široki, počasni moški. Potem utone vse v drdranju voza. Počasi prileze spet iz ropota korak potem skakljanje kanarčka, potem tiktakanje ure.

Vrata v predsobo se odpro, za njimi ona v sosedno sobo. Gospod Nikolin je tukaj. Hodi gor in dol. Kadar stopi na goli parket, je njegov korak oster, odločen.

»Si spet pod zofo, kaj? Le ven prilezi.«

Nič odgovora.

»Čakaj, primem te za palec na nogi in privlečem na dan kakor raka iz luknje.«

Spet nič.

»Je spet ni, Lepa reč.«

Hodi gor, dol, gor, dol, dolgo molči, potem neknje obstane.

»Ne bo nič,« se oglasi, da dvigne vdova pozorno glavo. »Otrok je prerazvajan. Tako se pa ne gremo.«

Vdova zašepeta vsa prestrašena tako tiho, da niti sama ne čuje: ali odide?

Ne. Gospod Nikolin spet hodi.

»Se vidi,« mrmra, »da ni pri hiši gospodarja. Gospa ima srce kakor kos sirovega masla.«

Vdova se nasmehne in pomiri. Klavir se oglasi. Najprej zapoje tri tipke, potem druge tri, spet druge tri in tako dalje. Nato pojeta samo po dve, na zadnje po ena. Zdaj škriplje stol. Oglasijo se basi. Debeli, hreščeči, prav nizki. V sredini zapoje nekaj tipk rahlo vprašujoče, odgovarjajo jim basi.

Ropot voza, ki drdra pod okni, vse skvari. Vdova prav tiho vstane, gre do vrat in jih počasi in previdno odpre. Ravno tako druga vrata, vodeča v jedilnico. Pride v predsobo, leze po prstih do naslanjača in silno oprezno sede. Somračno je, nekoliko hladno. Na obešalniku visi ponošeni črni svršnik, dišeč po cigarah, potlačeni rjavi klobuk in spodaj zbita palica. Gospod Nikolin igra, kakor bi bil na ves svet pozabil. Nemara izraža zdaj, si misli gospa, svoja čustva. Kako je še mlad, se ji zdi, poln zanosa kakor mladenič. Bogve, ali so ta čustva povzročena po kakem zunanjem vtisu.

Lepo je res, kar igra. Preprosto, dostopno, dozdevno, umljivo. Človek čuti ravno tako kakor poje klavir, toda če bi ga vprašal, kaj je to, kaj govori, kaj čuti, bi ne mogel povedati. Glasba je polna tega, kar nosimo v prsih.

Vdova se pomakne globlje v naslanjač, kakor bi se hotela skriti. Zakaj po zadnjih mislih se vpraša, če bi vendar le ne bilo mogoče, da bi izrazil gospod Nikolin na klavirju njo. Mogoče s kakim napevom, ali celo s skupino glasov. Ali to ne gre. Misel nanjo pa lahko izrazi, kak spomin, morda tudi njeno hojo. Če izrazi nanjo misel, kakšna, katera je ta misel? Pozdrav, vabilo, nemara samo spominski opis.

Naenkrat je konec. Klávir ne poje več, Nikolin stoji med vrati, gospa pa je pozabila oditi. Zdaj se hipoma dobro zave, prime za obe naslonjali naenkrat, hoče se naglo dvigniti, toda prepozno je. Vsa je rdeča, smehlja se in gleda v naročje. Tudi Nikolin obstane. Bistro gleda gospo in čaka.

»Oprostite. Poslušala sem Vas.«

»No, no,« išče on primeren odgovor in ker prav nič ne najde, zamahne z roko in čaka. Zdaj je še on v zadregi in prične segati po žepih. Najprej v levi hlačni žep, potem v malho, v desnega pri suknji, v levega hlačnega, v onega zadaj, na zadnje privleče uro in jo odpre. Briše šipo s kazalcem in se prestopi.

»Tukaj v predsobi je nekako vlažno in temno, a zunaj je solnčno, sploh lepa jesen.«

»Mislite, da bi šla ven?« vpraša vdova sramežljivo in stopi tik naslonjača tako negotovo, kakor bi hotela vsak hip sesti spet vanj. Gleda v tla, vsa je rdeča in se smehlja. »Prej,« nadaljuje, »ko smo bili še vsi, smo šli včasi na sprehod. Toda redko, le ob nedeljah ali praznikih. Smo romali na kakšen gostilniški vrt v predmestje. Živim vedno tako, po meščansko, doma.«

Poslušala me je, šine Nikolinu po možganih, poslušala! Ta zavest mu je prijetna, a spravlja ga obenem v zadrego.

»Jaz pa narobe,« pravi. »Brez prirode bi ne mogel živeti. Kadar ujamem prosto uro, pa hajdi ven. Zunaj vse iztaknem. Divje zajce, tudi srno.«

Ah, zajčki so dobri. Toda dosti dela je z njimi.«

»Ne, zato,« pojasni Nikolin. »Najdem jih, da jih gledam, opazujem. Ravnotako šoje, ki hrešče po goščavi, in druge ptiče. V enem mesecu se shladi in potem pade sneg. Tam zunaj pa, tik neke poti pod gozdom, se zbere voda v tolmun, čista voda kakor kristal, iz dna pa požene neštevilno podvodnih rastlin, sočnih, sveže zelenih kakor spomladi na solnčnem travniku. Vseokoli visok sneg, a sredi njega prekrasen priroden akvarij.«

»Potem, spomladi je lepše,« pripomni gospa s povešenimi očmi.

»Da. Koncem februarja, če je solnce, prilezejo iz blata žabe, za njimi pupki in vsi, halo, takoj na ženitovanje! — Ali čas je. Dovolite, da se poslovim.«

*

Sneg, sam sneg, kamor se upro oči. Po strehah, po vrtih, po drevju, po dvoriščih, po okolici. Po cestah je sanenec in po njem drče sani, zvončkljajo konji, a debeli nedeljski voznik je zavil v lisast koc, v obrita lica je rdeč kakor puran, v zobeh pa drži dolgo viržinko.

Gospa Matilda je vsa prazniška. Na sebi ima belo bluzo in črno krilo, ki se je tesno oprijema. Njen sijaj povišuje bel predpasnik, na robu poln napihnjene okrasja. Njeno lice je zdravo, rdeče in belo, a temnorjave oči begajo s predmeta na predmet in se v svoji iskrosti poredno utrinjajo.

Rožnata peč se za vrati udobno uveljavlja. Okoli sebe razširja prijazno toploto, ki vse predmete, žive in mrtve, prijetno in vabljivo oklepa. Miza je že belo pregrnjena in na njej stoje krožniki, kozarci za pivo in vino, posoda z južnim sadjem in v visoki tenki vazi troje živordečih nageljnov. S stene gleda slika pokojnega moža. Miren je, resen, zamišljen nekam drugam in tega vsega, kar se godi v sobi, niti ne opazi. Zre približno proti oknu, nemara tudi skozi, toda brez cilja, ker nima namena gledati.

Tilda nagaja v kuhinji Urški in ravnokar silovito kriči, ker se Urška nad njo maščuje, jo tišči v kot in šegače. Zdaj prileti v kratkem krilu in na dolgih in tenkih nogah v sobo, vsa je zaripljena, vrže se na otomano, stoječo ob steni tik okna, oddihuje se in jadikuje: »Po zdravnika! Pomoč, pomoč! Srce mi je zmlinčila! Pomoč!«

»Malči!« ukaže gospa. »Ti bomo pomagali s palico!«

»Gorje,« sika naprej Tilda. »Izdana sem! Ljudje, ki me obdajajo, so moji zakleti sovražniki.«

»Boš šla!« jo podi gospa in hčerka skoči spet dvakrat, trikrat s svojimi dolgimi nogami preko sobe in butne v spalnico.

Točno ob dvanajsti uri se oglasi v predsobi zvonec. Gospa vsa zardi, toda pride samo Jela, prijateljica Tildina, ki je danes tudi povabljen. Pet minut nato se oglasi zvonec vnovič. Zdaj je pravi tukaj, zunaj mrmra gospod Nikolin: Klobuk, palica, suknja — vse v redu. Robec je tu, treba je še sprave za cigare, potem ustnik — tako, tako. Kje gospa?

»Notri!« pokaže Urška in Nikolin potrka.

»O, dober dan,« se smeja gospa Matilda, a hčerka vleče Jelo za seboj v sosednjo sobo in glasno šepeta: »Beživa, da naju ne začne učiti klavirja. Veš, ta ti takoj ukaže: Beri basovske note! Ges dur! Zapomni si!«

»Tako bo vse gotovo,« se smeja gospa naprej, kroži prav okusno svoje rdeče ustnice, izpod katerih se svetijo beli zobje, z drobno, pa debelo roko kažoč na stol: »Tukaj-le sem vam pripravila. Sem sedite.«

To je mesto na spodnjem koncu mize, torej častno mesto. Gospod Nikolin mane roke bolj iz navade kakor vsled mraza, odpne salonsko suknjo, katere ogli se povesijo h kolenom, poboža svojo gladko obstriženo teme in se pripravlja sesti. Na nogah ima črne, skrbno polikane hlače, ki so pa proti gležnjem preveč ozke, posebno še radi tega, ker so stopala ozka in sorazmerno k postavi zelo dolga.

Gospod Nikolin stopi čisto k mizi, pripravi stol, prime obe hlačnici nad koleno, potegne ju kvišku in sede.

»To je pa cela razstava posode, kozarcev in pomaranč,« pravi z nasmehom in ves ploščati obraz mu preplavlja zadovoljnost in dobrohotnost.

»Ne bo nič posebnega,« se smeja gospa s svojim zvočnim in mladostnosvežim glasom. »Jaz znam samo tako, po meščansko, nič razkošno kakor pri pravi stari gospodi. Smo tako vzgojeni in taki ostanemo. Pri nas doma nismo bili ravno reveži, toda moj rajni oče je vselej potegnil cel kos mesa predse, ga zrezal na drobne koščke in potem smo ga jedli vsi iz ene skleda in krompir tudi. Le za juho smo imeli posebne krožnike.«

»Jaz sem s kmetov doma,« odvrne Nikolin. »Pri nas pa cela družina le eno rihto in eno lončeno skledo. A smo vseeno veliki, kaj?«

»Pa je bilo lepo. Praznike smo ločili posebno po tem, kaj smo jedli. O božiču na primer purana in potice, o Veliki noči potice, svinjino in pirhe, o pustu krofe in špehovko, o sv. Martinu gos, a na veliki petek alelujo, to so suhi repni olupki.«

»Pri nas je bila pa posebno v čislih in le ob največjih praznikih na mizi govedina. Kajti kokoši, prascev, kozličev, tega vsega je bilo doma, toda goveje meso si mogel kupiti le v mestu.«

»Urška, Urška,« kliče gospa in odpre vrata. »Zdaj pa le prinesite. Ali naj grem pomagat?«

»Ni treba, bom že sama,« se moško odreže glas iz kuhinje.

»Tilda, Jela, pojdita sem, sedita za mizo in sicer dostojno!«

»Phhh,« siče iz spalnice Tilda in se plazi k mizi kakor mačka.

Vsi sedé in juha se kadi iz bele bučaste posode. Gospod Nikolin zajame prvi, za njim dekletu in zadnja gospa.

»Taki juhi se pravi riži-biži,« kima Nikolin, »izvrstna juhica!«

»Grahek, riž pa malo sira, to imamo pri nas vsi radi.«

»Kaj pa ges dur?« se smeja Nikolin.

»Tisti ne je riži-biži,« reče Tilda in prskne v smeh. Tudi Jela se smeje in nazadnje še gospa.

Nato jejo svinjino, pečenko, kokoš in pijejo najprej pivo, potem vino. Tilda pije malo vina, a Jela ničesar ne, ker se ji zdi pivo pregrenko, a vino prekislo. Nabereta si polne roke slaščic in se odpodita v sobo s klavirjem, kjer napleta Tilda na vso moč narodno pesem:

Poj'mo na Štajersko
gledat', kaj delajo ...

Gospa prigrizuje slaščice in rine li gospodu Nikolinu vse, kar je boljšega na mizi. Nazadnje gre k omari in prinese krožnik posebno dobrih cigar.

Gospodu Nikolinu je prav udobno. Vse jedi so okusne in se mu dobro prilegajo. Pivo je sveže, iskro vino zelo pitno in krepko. Objame ga zadovoljstvo,

radost. Popravi se na stolu, vtakne v usta še troje ali četvero listov rdečega radiča, obriše se z belim robcem in reče: Prijetno je, gospa, imeti družbo.

Podjetno zamahne z glavo, iztegne nekam kvišku roko, a naenkrat jo položi v naročje, kakor bi se premislil. Vzdahne in se zagleda z nagnjenim licem v krožnik.

»To je zaradi tega,« pravi gospa s prijetnim smeškom, »ker je človek družabno bitje.«

»Ah, ali jaz, gospa, razlika od vseh drugih, če hočete, izmeček. Sama klepljeva s palico po oddaljenih cestah v mestnem okolišu. Včasih najdeva vodico, samotno kakor midva, včasih lepo cvetko, včasih skrit tolmun.

»Ja,« meni gospa, »to je natanko tako, kakor je komu všeč. Eni so radi med ljudmi, drugi od njih beže.«

Gospod Nikolin pobledi, ustne se mu suše, osline jih dvakrat zapored z jezikom in govori naenkrat tako, kakor da ga to stane obilo truda.

»Meni se zdi, da tiči jedro v tem, ker ne obeša vsak na jezik srca kakor zvonca. Mnogi živimo z zaprtim srcem, alj to ne znači, da ga nimamo. Celo več ga imamo kakor drugi, ker smo rahločutnejši in se bojimo žalitev in poniževanja, ker tudi ne vemo, če bi mogli to prenesti.«

»Toda, če vedno molčimo, ležemo kvečemu nekoč v grob s skrivnostjo v srcu, od katere nismo imeli sami ne drugi nič. Taka sebičnost je sama sebi v škodo.«

»Gospa,« vzklikne z drhtečim in povzdignjenim glasom Nikolin, »torej dovolite, da govorim.«

»Prosim, govorite, samo nekoliko tišje!«

»Najprej dovolite nekoliko zgodovine. Ko sem končal učenje na učiteljišču, sem bil pri stricu na počitnicah. Ta stric je bil varuh Alenki, deklici sedemnajstih let, ki je že zgodaj zgubila starše, živela pri njem in isto leto na učiteljišču maturirala. Bila je črna, suha, ali zelo prikupna, podjetna in predrzna. Rekla mi je: Ti, pobič, v teh krajih fantje vasujejo. Ko se stori trdna noč, prsloné lestvo k oknu, pa potrkajo. Ti spiš v pritličju, jaz pa zadaj v prvem nadstropju. Če si zakaj, pa pride. Vidiš lestvo? Tam-le je! — Zdaj že razumem, takrat pa

nisem. Sem mislil, to so besede. Drugi dan nisva prišla skupaj do večera. Hodila je kar svojo pot. Za hišo pa je rekla: Je lestva pretežka, kaj, revščina boječa! — Kaj bi pa stric dejal, sem se zagovarjal, če bi me videl z lestvo na rami? — Kam bi pa svet prišel, je odvrnila Alenka, če bi vedno mislil: kaj bi pa stric dejal? Ná, figo pod nos za lahko noč. — To je kratkočasno in obenem skoro vse, kar sem doživel z ženskami.»

»Hahaha,« se smeje vdova, »v mladih letih smo bile tudi me bolj podjetne kakor naši moški vrstniki. To smo jih ravnale! Zakaj v gotovih časih je moški res štor, ne zamerite! Takih zgodb se človek z naslado spominja, za tisto pa, kar manjka do »vsega povedanega«, vas ne sprašujem.«

Gospa je mirna, premišljena, prijetno razpoložena, a gospod Nikolin bled, nervozen, drhteč in njegove ustne so suhe, kakor bi končaval štiridesetdanski post. Glavo drži po strani, zdaj se zagleda v svoj krožnik, zdaj v steklenico, zdaj v pomarančo, zdaj v gospo, ki čaka nadaljevanja.

»To ni bilo umestno,« zapreti važno s kazalcem Nikolin. »Nima repa ne glave.«

»Ah,« zamahne gospa, »saj ne govorite na skupščini!«

»Hotel bi govoriti boljše, lepše, globlje kakor govornik na skupščini. Zakaj moja leta teko, a midva s palico po okolici... Hočem izpiti polno kupo življenja!«

»Govorite kakor pisatelj. Kam hočete, kaj želite? Izpiti polno kupo življenja se pravi, biti ljubljeneц kraljevske hčere, uživati največjo srečo, stati pod vislicami, videti vrv, a isti hip slišati besedo pomiloščenja.«

»Dovolite mi, prosim vas nujno, šalo na stran, zdaj, ah, ni čas zato. Morda drugič, morda govorim prvič tako, kakor še nisem zlepa, kakor še nisem sploh govoril. Gospa Matilda —«

Nikolinov glas je naenkrat mehak, topeč se, prehajajoč skoro v jok. Dvigne desnico, iztegne jo preko ogle mize, njegov rokav sicer ni širok, toda dovolj, da se natakne na ročo posode, ki stoji ravno tam še skoro polna neke rumene omake. Nikolin sune, ne videč, kam se je nataknil, proti gospe, hoteč pobožati njeno lice ali

morda iskajoč njeno debelušno ročico, posoda skoči naprej in omaka se pocedi nagloma iz nje v beli vdovin predpasnik.

»Ah!«

Gospod vzdihne presenečeno, hoče naglo ujeti posodo, ki je že pod mizo in podere dve steklenici s pivom, ki udarita, težki in okorni, ob polno in tanko steklenico vina. Steklenica se sesede, a curki vina švignejo po mizi, proti gospe in gospodu in cure naglo na tla. Oba skočita na noge.

»Urška, Urška,« kliče gospa in drži pred seboj poln predpasnik omake, ki se poceja skozi tkanino in kaplje na tla. Oprijemlje delikatno samo s palcema in kazalcema spodnji rob in moli kvišku mala in zajetna mazinca.

Tudi gospod je na nogah. V silni zadregi je, nekaj mrmra in gladi vino nazaj na sredo mize.

Tilda in Jela priletita kakor vihar in zaženeta divji krik: »Požarna bramba, društvo zoper nezgode, rešilni voz!«

»Kristus nebeški,« vzklikne Urška, ki buši skozi druga vrata in vije roke. »Kdo je pa to naredil?«

»Cunje sem, cunje!«

»Halo, rešilna postaja!«

»Po hlačah imate tudi! Urška, zadaj odpni predpasnik in vrzi vse skupaj ven!«

»Tudi pri nas se je zgodila strašna stvar,« prične Tilda in odpre vrata v spalnico. »Tukaj, poglejte, vise na vrvi od postelje do zofe vsi medvedje, ki so se uprli svoji presvetli kraljici Tildi. Obsojeni so bili po paragrafu en milijon sedemstosedemnajstem, ki vsebuje punt. Obesila jih je kraljica lastnoročno!«

Nikolin se briše z robcem. Zdaj ni več bled, temveč rdeč kakor kuhan rak. Tiho se izmuzne v vežo, obleče suknjo in se pride poklonit. »Oprostite«, pravi; »nisem nameraval. Hvala lepa za gostoljubje!«

»Kam bežite,« vpraša gospa, toda on že odhaja. Ali je res že odšel? Res. Zamisli se in doda: »No, z bogom!«

Čez teden dni odpove Nikolin pri vdovi klavirske ure. Z njegovo palico sta spet sama. Klepljeta po oddaljenih okoliških cestah in iščeta samotno drevo, samotno cvetko in skrit tolmun, ki ima tudi zdaj pod ledom polno dno sočnega podvodnega zelenja.

Za možem.

Govore sem in govore tja, pa si potegne gori hlače starina Mačkovšek in izjavi, da poreče tudi on eno. Tista »ena« je lovška, toda ne v pravem pomenu besede. Pri vinu pa se lahko sliši in slove tako-lež ženska, rečem, je ženska. Njena glava je nekaj posebnega. Sam vem, kako sem stikal okrog, dokler je nisem iztaknil. No, potem sem jo pa imel.

Medenih tednov se naješ kakor meda. Pa se spomniš na Lovrača, ki laže, kakor bi pes tekel, pa na Ivčka in na Gašparina, bučo zvito. Prijatelji sede v gostilni na gorkem so, sede in sede, pa kratkočasno jim je. »Enkrat, za rogatega hudirja, moraš začeti!« sem se jezil. »Kar kreni jo pod smrečico!« Pa sem udaril po ledu. Nerado je počilo, pa je moralo. Ampak včasih se ji je doma le tožilo; oblekla se je, pa sem jo ugledal na vratih gostilne. Saj sem jo rad videl, toda tam ne. To so se mi smejali, jaz pa jezen! Grda lastnost je taka ženska lastnost! No, pa smo se le počasi privadili.

Enkrat pa skoči Ivček k meni, loputne me po rami, pa zašumi: »Ti, tvoja gre!«

Jaz pa nič drugega kakor klobuk na glavo, pa pri stranskih vratih ven. Zavijem čez dvorišče pa po poti za hišami do tistega svojega okna, ki se zapira odzunaj. Umen gospodar naredi vse tako, da je prav. Odprem, zlezem notri, tiho prislonim, zaklenem vežo, pa po prstih v izbo. En, dva, tri — pa sem bil slečen. Prekrižam roki pod glavo, si oddahnem in gledam v strop. Otroka dihata v postelji ob steni lepo in enakomerno, zdrava sta torej, kar me prav veseli. Vse je tiho. Zunaj sveti mesec in malo ga sili tudi skozi okno. Iz mraka nad vrati gleda tisti veliki petelin, ki sem ga bil podrl spomladi. Nagačil mi ga je Češmur, falot, toda to ne spada sem. Na petelinovi desni se vrste vodni tiči, vse od ma-

lega pondirka do racmana in žerjava, ki stoji v kotu na mizici. A na levo ruševci: en, dva, trije, štirje. Poturčali smo jih v gorah. No in malo niže rožički srnjakov. Lepa vrsta, dolga vrsta! A na sredi glava jazbeca, belega, črnoprogastega strica.

»Jutri,« si mislim, »pojdem malo za srnjakom. Morda hodi še tam, kakor je hodil pred mesecem, ko ni bil čas za streljanje. Morda se drži kateri tudi gori nad gobjo jamo kakor predlanskem. Zajcev ni letos posebno, lisice pa so. Tudi jazbeca so videli, takega kakor prašička. Menda ne bo devet križev na poti, če se bo treba sniti z mrho kosmato.«

Zunaj se sliši korak poznega vaščana, pa spet utihne. Nekje zapoje in pri naši pesmi, ki je taka kot nobena druga, še lepše premišljaš svoje stvari.

»He, puštica moja je več vredna od zlata! Lahka, spretna in nese ti, nese. Gozdiček, lepo zelen, tik tebe ptičar, ti pa z njo na rami pod gabri in bukvami naprej. O — ho! Tam so jame in grmovje. Le oprezno, le oprezno. Ti diši, kaj, dolgouhec ti diši, pasja taca? Tak le nani, da se malo pokaže!«

Takrat potrka na okno. Potrka enkrat, potrka dvakrat, jaz pa nič. Še ne pogledam proti šipam. Nekaj časa je vse tiho. Potem pride nekdo, zunaj se razvije kratek pomenek, pa spet tiho. Potrka tretjič, četrtič. Jaz nič. Domislim se samo na to, če je vse dobro zaklenjeno. Mislim, da je. Potrka petič, šestič. Nič. Sedmič, osmič, devetič, desetič.

Počasi vstanem in sedem k oknu.

»Kdo pa je?« vprašam.

»Jaz!«

»Jaz, to je vsak!« zagodem.

»Marijana! Ali si neumen?«

»Marijan je dosti! Katera Marijana?«

»Odpri, no!«

»Katera Marijana? sem vprašal.«

»I, no, tvoja žena, ne?«

»A, tak si ti?«

»Jaz!«

»Poglejmo zdaj, koliko je ura!«

Vstanem, prižgem žveplenko in pogledam na budilko, ki je tiktakala na omari.

»Veš, koliko je ura?«

»Koliko?«

»Ura je enajst proč!«

»Odkleni! Kaj pa poreče kdo, če me tukaj spozna!«

»Tisto imam pa govoriti prvi jaz!«

»Kaj imaš govoriti?«

»Najprej vprašam, kaj imaš opraviiti zunaj, ko gre ura na polnoč?«

»Tebe sem šla iskat.«

»Mene iskat, ki ležim v postelji? Ho — ho! Dobra je ta. Pridem zgodaj domov, žene nikjer. Ležem, zadremļjem, se zbudim, potipljem, žene nikjer! Obrnem se tretji pot, oči mi padejo spet skupaj, malo dremļjem, pa se vnovič prebudim. Potipljem, žene nikjer. Ko gre ura na dvanajsto ponoči, me pa zbudi trkanje na okno.«

»Matevž, res, tebe sem šla iskat.«

»Vsaka bi tako rekla! Od kdaj pa že jaz spim! Že devetkrat sem se obrnil!«

»Matevž, če nočeš, da bi hodila iskat, pa več ne pojdem.«

»To so vse druge reči. O teli se že še pomeniva! Zdaj pa to! Kaj se zdaj pride domov?«

Vstanem vnovič, prižgem žveplenko in pogledam na budilko.

»Tri četrti bo na dvanajst! Kaj se pride zdaj domov?«

»Matevž, obljubim ti, nikoli več te ne pojdem iskat.«

»Kateri čas pa je za žensko, če je sama, pa hoče biti o pravi uri doma? Kaj je to ob dvanajstih ponoči?«

»Matevž, ostani zunaj, kolikor hočeš, nikoli več ne pridem pote.«

»Tak povej zdaj, kod si pa stikala okrog in mi delala sramoto?«

»Bila sem pri Vodopivčevih, kjer pijeta Ivček in Gašparin.«

»Pa kje še?«

»Pri Vitezovih, kjer pije župan in še več drugih.«

»Pa kje še?«

»Pri Fortunatku, kjer se ravno fantje tepo.«

»In kje si še bila?« zarohnim, da šipe zašklepetajo in se skoro zemlja potrese.

Žena klekne in pravi ponižno in skesano:

»Samo notri me pusti, Matevž, če me prav pretepješ.«

»Ključ ti bom dal, pa pojdi drugam spat, k dekli, če češ, zakaj hud sem kakor ris, ki pije kri.«

Rekši sem ji vrgel skozi okno ključ in zaprl.

Drugi dan nisem rekel ne bele ne črne. Žena je hodila kakor po jajcih, gledala me je pa vse nekam od daleč in od strani s takim spoštovanjem, kakor gre pravemu zakonskemu možu. Vprašala me ni več noben večer, kam grem. Kadar sem se vrnil, pa naj bo pozno ali zgodaj, takrat sem prišel prav.

Zdaj pa še nekaj! To se je pripetilo rajnemu Ivčku, ne pa meni. Povedal sem pa zato tako, da se lepše sliši.

Domišljija.

K načelniku mestnega bolniškega skrbstva pride referent — zdravnik, petdesetleten mož, siv, upognjen, ščetinast in popolnoma črnih zob ter se nasmehlja.

Načelnik nekaj piše ter ga čez dolgo časa pogleda. Referent se še vedno smehlja.

»A ti si,« pravi načelnik. »Sedi! Kaj bi rad?«

Referent sede in prične.

»Klima je v našem mestu — tako se mi zdi — vedno slabša. Razvoj tuberkuloze pri slabo krmljenih osebah silovito pospešuje. Kmalu bo spet tako, kakor piše Valvazor, da je nekdej bilo: Kdor dobi jetiko, se zaradi slabega ozračja več ne pozdravi in gotovo umrje.«

»Kaj pa torej hočeš?«

»Nič. Ravno zdaj je bil pri meni neki mladenič, reduciran uradnik, kakih dvajset let star. Zdaj, ko bi se mu nemara posrečilo, da bi dobil boljšo službo, nego je državna, v kateri se je nalezal tuberkuloze, ne more nikamor več. Preiskal sem ga do dobrega. Njegova bolezen je zelo razvita. Predlagam tukaj akt, po katerem naj ga pošljejo v zdravilišče. Prosim te, podpiši ga!«

»Spet eden,« pravi načelnik in zapreti s kazalcem. »Mladenič, kajne? Jaz bi šel tudi na počitnice, pa še na občinske stroške povrhu. Tudi tebe bi — magari — vzel s seboj. Zjutraj bi spala do desetih, potem na sprehod, potem kositi, potem malo leči, nato spet na sprehod, večerjati, na sprehod in vmes takole po stezicah, da naju nihče ne vidi v krčmo na kozarček. Ali ne verjameš, da res tako delajo? Pri moji duši, da! Jaz vse vem. Neki slikar si je našel še dekleta. Proti jutru je lazil skozi okno domov. In neki drugi, mislim, da šofer, se ga je nasekal — kakor pravijo — po notah. Vsaka stvar ima svoj konec. Ta tudi. Misliš, da bom podpiral

lenobo, brezdelje? Kaj pa še! Ti si dobričina, ti ne poznaš ljudi. So kanalije, razumeš. Takle te opehari mimogrede. Ha-ha, seveda. Kaj pa imamo sedaj? Konec junija! Ravno prav. Gremo na deželo, na počitnice. Povem ti, da jih pride še dosti. Ta in oni se bo vprašal: Ne bi šel malo na letovišče? Toda kako? Hm, hm. Javim se malo bolnega, recimo na pljučih. Prašajo me, kaj in kako. Slabo! Notri me peče, pa je. Peče me, kaj vem zakaj. In slab sem, medel, v glavi se mi vrti. Tam me pretipljejo, pretolčejo in določijo: Peče te zato in zato, v glavi se ti vrti zato in zato. Vse to morajo. Kakšen zdravnik pa je tisti, ki ne ve povedati, zakaj me v prsih tišči in zakaj se mi vrti v glavi. Takole je, vidiš. Jaz pa pravim po srbsko: Jok! Tisti tvoj mladenič, če hoče, naj gre na počitnice na svoje stroške, ne na občinske. Pelje se lahko na rivijero, italijansko, tudi na francosko. Samo na svoje stroške!»

Referent posluša ves čas s smehljajočimi očmi in odprtimi ustmi, da kaže polovico svojih črnih zob,

»Prav,« pravi. »Torej ne pojde.«

Vzame nepodpisano odredbo in odide iz sobe.

*

V isti zadevi se vrne čez štirinajst dni.

»Se ti, gospod načelnik, spomniš, da sem bil nekako pred štirinajstimi dnevi pri tebi glede nekega mladega človeka . . .«

»A, tistega literata, ki je rekel, da je nervozen?«

»Ne, ne, glede nekega odpuščenega uradnika, starega še ne enaindvajset let.«

»Ki je hotel v zdravilišče za bolne na pljučih?«

»Da, zaradi tistega.«

»No in?«

»Jo je res iztuhtal.«

»Ti nisem rekel,« se smeja šef. »Ti nisem dejal? Te je potegnil, kaj? Je vraga bolan, kajne? Zvitorepec salamenski! E, vidiš, jaz dobro poznam te tiče. Nisem letos rojen, še celo lani ne! Na takem mestu, kakor je moje, je prva opreznost. Dokler človeka ne poznaš, ne

verjemi mu! Misli o njem rajši slabo, nego dobro. Ne zaupaj mu. Imej vsakega za falota, goljufa, zvitorepca, čeprav je to proti nazorom tistih, ki pridigajo moralo. Še v svetopisemskem času je živel Kajn, pa ga danes ne bo! No, zdaj pa povej, kako in kaj.»

»Nič,« pravi referent, se smehlja in kaže na svoje črne zobe.

Suh, dolgi, srepogledi gospod načelnik vstane, vtakne obe roki v žep in sede za pisalno mizo.

»Kaj se to pravi: nič? Kaj je iztuhtal?«

»Umrl je,« odgovori referent.

—————

Pri šetu.

Šef piše.

Njegova soba ima dve okni in skozi obe sije spomladansko solnce. Na tleh se svetijo široke lise in po žarkih pleše svetel prah. Na stení nad omaro knjig se giblje medena in bleščeča ploča nihala, ki jo maje ura tiho in diskretno. Na visokem cilindru, ki je poveznjen na obešalo tik vrat, sedi debela in kovinastomodra muha. Nekaj časa je brenčala po sobi, zdaj počiva in si mane zadnji dve nogi.

Nekdo potrka.

»Naprej!«

Vstopi ponižno sluga Kociper.

»Kaj pa vi?« ga ogovori šef. Palico drži na hrbtu in se obrne proti njemu. Sluga je šepast. Eno nogo ima krajšo in sicer levo. Prišepa bliže.

»Prišel sem, gospod šef, o, gospod šef, da bi razlili čezme svojo milost, čezme, čez ubogo in nevredno stvar, nevredno, da se ozro vanjo vaše prejasne oči, nevredno, da bi izvolili obrisati vanjo... milostno... svoj... čevelj...«

Kociper čuti mokroto v nosu in zaporedoma smrka. Oči ima zalite s solzami.

»Jaz, o, nesrečna stvar, ki sam nisem imel s čim živeti, sem šel in se zamešal med ženske in te so za nas kakor limanice za neumne ptiče. Primeš se takoj, ko pa hočeš sfrčati, ne moreš več. Če bolj opletaš, bolj si zavozlan. Eno roko sem ji dal, ko sem se je pa otepal z drugo, je ujela še tisto in takrat je bilo izgubljeno. No, pa se še ne more reči: Zdaj pa je, kar je! Ne! Ne more se! Ali v ženski je nekaj vražjega, nekaj takega, kakor bi nas sam satan dražil. Prede, prede okoli nas, dela nedolžne oči, a mi, čop! smo naenkrat tam...

kakor bi rekel — za turškim gričem, kakor se pravi, tudi jaz sem jo zaoral.«

»Kaj pa hočete? Kociper, vi ste spet, vi ste —!«

»Ne, gospod šef, samo te besede me Bog varuj, iz vaših ust me je Bog varuj in sveta pomočnica Marija! Zaoral sem jo! To se pravi: rekla je, da bo imela z menoj otroka! O, satan je tega kriv.«

Kociper silno smrka in solze mu kapljejo na sršeče brke.

»Satan je kriv! Večer, spomlad, vino, hosta — tukaj je satan doma. Mislite, da bi jo bil vzel, če bi ne bil tako pošten kakor sem? Ne nikoli ne! Pustil bi jo bil, kar tako pljunil v stran: fej te bodi! A mislil sem: Vidiš: oče boš, otrok je tvoja kri in tako naprej. Še žival ima rada mladiče. O ptiču pelikanu pravijo, da kar samega sebe naključje, pa jim dá piti svojo kri. Vzel sem jo... vse po katoliško, kakor sveta vera uči.«

»Kociper, vi ste spet, vi ste spet —!«

»Ne, ne, ne!« O gospod šef, samo tega ne recite! To je moje pogubljenje, moja smrt, če slišim iz vaših ust. No, pogledajte! Vzel sem na rame jarem svetega zakona. Bo že Bog pomagal, sem rekel. Saj skrbi tudi za rožico na polju! In zdaj in zdaj, o gospod šef, večna čast in slava nebeškemu očetu! — obsipal me je z blagoslovom. Po poroki prvi otrok, prvo leto drugi otrok, drugo leto tretji in tako do danes. Oženjen sem pa že šesto leto. Lani sem rekel: »Žefka, sem stopi, na koleno mi sedi, lepo se objemiva in poljubiva!« Vse sem ji razodel, kakor sem bil iztuhtal. Zdaj pa nič več ne, nobenega otroka več v hišo, konec naj bo! Ona je jokala in tudi meni se je storilo inako, pa sva oba jokala. Tak adijo, lepo zakonsko življenje! Vse gre vragu v grlo!«

Kociper prestopi na kratko nogo.

»Gospod šef, ne bi povedal naprej, če bi ne bil tako odkritosrčen. A pri meni velja to-le geslo: Resnica nad vse!«

Silno se udari trikrat s pestjo po prsih. Bobni kakor po sodu.

»Laži ne poznam! Kar je tu znotraj v teh mojih prsih, to je tudi na jeziku! Vse bom povedal, poštenje

je prvo, skrivati ne znam. Sklenila sva z ženo in jokala sva se. Kako ne? Prej mož in žena, zdaj ne to in ne ono. Pa sva šla za veliko noč k spovedi in oba sva izvedela isto. Kako pa kaj živiš? Tako in tako! Kaj pa to, kaj pa ono? Še tako, ko ni vedno treba, govorim samo sveto resnico, nikar še pri spovedi. Povedal sem vse — po duši. Kaj, kaj? so rohneli duhovni oče. In kar napilnjeni so bili in rdeči, da sem se bal zanje. Še mrtvoud jih bo, še mrtvoud sem si mislil in strašansko sem jih tolažil. Saj bom, saj bom, kakor rečete, tako bom živel! O, sveta nebesa, da bi bil zavoljo mene, grešnika, duhovnega očeta mrtvoud, to bi bila zagata! Samo zaradi tega sem obljubil. No vidite, gospod šef, imejte srce, pokažite ga revežem!

»Kociper, vi ste spet —!«

»Gospod, gospod, izkažite mi svojo milost, ne recite tega! Šesto leto sem oženjen in sedmič bomo krstili. O, kako jaz ljubim svoje otročiče, kako skrbim zanje, samo jesti jim nimam kaj dati. Ona, moja žena, pere, pere, ves dan pere. Če pogledam ponoči izpod odeje, ona pere, če se zjutraj prebudim, ona pere. Roke si je že premencala — res, o kako res, gospod. Jaz to gledam in mi solze silijo v oči. Kako trpi, kako se suši, a druge, gospod, v atlasu in svili z moškimi na zabavo. Takrat vem, kaj je to, socialist! Jaz sem socialist, gospod, še več!«

Prestopi na dolgo nogo in se udari po prsih.

»A tudi Boga ne zapustim. Tudi on ima srce za reveže, kakor je to zapisano.«

»Kociper, kakšni pa ste? Kaj boste tako delali? Vi ste spet —«

»Gospod šef, po smrti se vse izravna. Berač bo kakor bogataš in bogataš bo kakor berač. Takrat ne pojde zato, koliko si imel, ampak kako si ravnal s tistim, kar si imel. Pošteno, porečem, gospod, pošteno, to je moja čast! Malo je bilo, potrošil sem za najpotrebnejše. A drugi so imeli veliko in so potrošili za nič. Revežem nisem dal ničesar, ker nisem imel sam ničesar. Če pa sem imel stekleničico žganja, pa je šel mimo mene žejen človek, sem rekel: ná, požri, pogrelo te bo, kakor po-

greje mene! Mi, reveži bomo tam kralji, oni, bogataši, bodo tam reveži. Mi krone na glavah in zlate plašče krog ram, oni peklenški ogenj okoli beder! Grem po cesti tako, lačen sem, ne upam si domov, ker zija doma šest lačnih kljunov, vidim žensko v atlasu, vso dišečo in šumečo in pregrešno, pa si mislim: pekla se boš, to se boš žgala in pekla.

Peklenški ogenj ti bo lizal bedra in te zbadal v bela prsa in pod pazduhe!»

Kociper prestopi na kratko nogo.

»Še eno, gospod šef, še majhno potrpljenja, ne glejte grdo! Veste, človek je oče, kaj ne, pa ti pride domov, in doma šest otrok in vsi lačni, lačni. Oče, oče, oče, kličejo, a to pomeni: Kruha, kruha, kruha! Groza je na svetu, gospod, o, in koliko je je! Tak majhen lačen otrok, ki še ne zna govoriti, ki samo vije roke, pači obraz in joče, je strahota. Če bi ga mogel nasititi s kazalcem ali s palcem, pa bi vzel škarje in ga odstrigel. Samo, da bi se ne pačil in jokal, samo da bi imel mirno vest: ni lačen, sit je!»

»Gospod šef, odprite svoje milostno srce, zvišajte mi mesečno plačo, za deset kron mi jo zvišajte. Bogu izkažete dobroto, če jo storite meni. Šest otrok, sedmi na potu! Bolehna žena, ki pere, pere, pere! In jaz pohabljen revež, ki imam eno nogo prekratko — pogledajte nas, premislite nas, usmilite se! Ali naj pripeljem pred vas moje otročiče, vseh pet in najmlajšega? In vsi naj povzdignejo ročice in zakličejo: Prosimo milost, in tudi najmlajši ubožec Franek? Plosim, plosim, plosim,? — Kaj se pozna cesarju deset kron na mesec, a meni, o vsega vredni in milostni gospod, a meni kakor bi mi dal cesar svoje cesarstvo!»

»Vi ste spet pijani kakor kanon!»

»Gospod šef, naj oglušim, naj onemim, samo da ne slišim te strašne besede iz vaših ust. Nisem, nisem, nisem! Jaz sem plah, ubog, nesrečen človek, brez poguma! Škrica — vrag me udari po ustih za to besedo! — gospoda, gospoda se bojim in se ne upam pred njegovo obličje. Vsakega se bojim, slehernega! Pogum je ubiti v nas kakor v psih. O, poznam samega sebe in da bi

lahko stopil pred vas in da bi lahko to povedal, kar sem mislil, in da bi vas lahko poprosil, zato sem si kupil devet kozarčkov. Ne žganja, poguma sem si kupil. O, mi smo brez pravic, ne upamo se pred obličje gospode, groza nas je. Če bi ne bil pil, ne bi bil zdaj tukaj.»

Kociper se mogočno tolče po prsih.

»Če sem trezen, ne morem s tožbo na dan. Tu, tu, tu, tu v prsih jo nosim, nihče je ne vidi, nihče ne pozna. Ponosen sem, imam svojo čast. Hudo mi je, življenje me tare, a ne rečem, ne prenesem, da bi pokazal nase in povedal: glejte me, jaz sem revež! Gospod, ako nimam ničesar, eno imam: svoj ponos, svoj ponos in čast!

In te ne dam, za nič je ne dam! Gorje mu, ki bi se je hotel dotakniti!«

Prestopi na dolgo nogo in popolnoma izpremeni glas: »Za deset kron povišajte, izkažite svoje milostno srce, usmilite se revčka!«

»Vi ste pijanci! Prvega vas odslovimo!« Kociper prestopi dvakrat. Zravna glavo, potem jo povesi postrani globoko na prsi. Naglo smrka in solze mu kapljejo v sršee brke. Ko se obrne, se opoteče in se ujame za kljuko. Nerodno in z ropotom odpre, zapre in se zapoteče na hodnik.

Martinek.

»Oho! je rekel. »Dober večer. Na! Ančka je prišla!« Snel je z nosa očala, odložil čevelj, ki ga je ravno kar še obdelaval s kladivom, in prenehal žvižgati.

»Naša gospoda je šla na veselico, zato sem lahko prišla k vam na podstrešje, Martinek!«

»Saj se mi zdi nekaj tiho, ja! Pa ne, da bi si bila za ta predpust mene izbrala, hentana Ančka!«

»Nak! Preveč jih imate na grbi, haha! Kakih dobrih šesdeset jih bo, ali ne?«

»Lej jo, dobro si mi jih namerila! Pa te čevlje si mi prinesla, da jim zamašim gobce. Si jih s soldati prebrusila, kaj? No, le čakaj, le daj, daj sem! In kaj sem že hotel reči?! Ne šesdeset, petdeset let jih imam na grbi. Če te kaj skrbi, kako sem si nakopal zgodnjo starost, ti povem, kakor sem onidan obljubil! Kar sedi, če se ti prehudo ne mudi k tvojemu kaprolu. Jaz bom te luknje zadelaval, ti boš pa poslušala.«

Ančka je sedla na skrinjo za vrati in zazdehala.

»Kaj pa že naprej zijaš? Misliš, da vedo samo soldatje kaj povedati, mi pa nič? Kaj pa še! Če ne bo moja zgodba nič prida, potem pa zdehaj! Mislim pa, da bo!« In ošvrknil jo je s sivim pogledom izpod očal, pa zategnil usta globoko v staro in vegasto lice.

»Vstani malo, da napravim primero!«

»Saj jo tako tudi lahko!«

»Med teboj in med mojo nekdanjo! Veš, prsi je imela več kakor ti, hehe. Ali ona je bila že poročena, ti pa še nisi; pravijo pa, da dá sveti zakon ženski, ki je za kaj, vsega tistega, kar ji pomaga do prave mere. No, malo bolj prsata je bila, v obraz pa nič bolj mlada, kakor si ti, oči je imela pa že tako satanske, kakor pripovedujejo o tisti kači, ki žabo kar s pogledom umori. O strela, kar zmešan sem bil, ko sem gledal med govorom vanje.«

»Dacar sem bil takrat. Tedaj še ni bilo vse v cesarskih rokah in tudi uradnik ni bil vsak človek, kakor je dandanes. Kdor je imel glavo na pravem koncu, pa je laglje kakor naše dni nagromadil kupček srebra in zlata, da ga je v miru božjem na stara leta glodal. Dac je imel takrat za tisto mesto, kjer sem prebival, in še za daleč naokrog v zakupu neki majhen in čokat meščan, ki se je pisal Mežnarček, ime mu je bilo pa Silvester. Mene je imel v službi pri sebi in še dva taka fanta. Mi mlajši smo hodili bolj po okolici, stari je pa meril in pečatil sode po mestnih gostilnah. Kake štiri ure od mesta so se pričeli hribje, in cesta je peljala preko njih in se vlekla kakor večnost. Zdaj na levo, zdaj na desno, samo naravnost nikoli, ker je bilo za živino prestrmo. Na vrhu rid je stala bela in bogata hiša in tista je bila zadnja hiša, kjer smo imeli pri sodih besedo še mi, mestni dacarji. Ker sem se zdel gospodarju najbolj čvrst in pogumen, pa je pošiljal mene tja. E, veš, tiste bele hiše na samoti niso nikoli nič prida in nikdar jim nisem prav zaupal. Pošten človek pojde k ljudem in pritisne svoj dom k njihovim stenam, takle pa, ki je ves pasji in nima vesti, se ti razšopiri kje na samem, da plete tam brez prič svoje hudobije. Kadarkoli sem šel na pot, nisem šel prazen. Dve pištoli sem vzel vselej s seboj; vsaka je imela dve cevi in obe sem natrese s smodnikom in s šibrami in jih zabil s predivom. V desnem hlačnem žepu sem imel eno in v levem eno. Palica je bila pa tudi dobra. Votla je bila, pa je tičala v njej železna mera, ki sem jo jemal iz nje, kadar sem meril vino v sodu. Težka je bila, in če je bilo treba, je padla po plečih ali koder je priletelo, da nas sam sveti Anton obvari! Kakor bi ožgal sveti Mihael z ognjenim korobačem!»

»V tisti beli gostilni sem jo videl prvič. Oče je bil krepak petdesetletni rjavec, ki je gledal izpod košatih obrvi kakor sršen. Žena mu je bila zdavnaj umrla in zapustila sina. Tisti sin, ki je bil tak, kakor oče, čokat, grdogled in redkobeseden, jo je iztaknil nekje onstran hribov in se ž njo poročil. Prijazna je bila, v obraz bela

in rdeča, kakor bi ji vlil makovega rdečila pod kožo, in gledala je tako, kakor sem že opisal. Z vsakim, ki je prišel, je govorila, ko da bi ji bil rodni brat. In postregla je rada. Dala je belega mlečnega kruha in vina. Nekaj sem se oziral za neko meščanko tiste dni, pa ko sem videl to mlado krčmarico, me je vse minilo. Če dobim tako, se še oženim, sem si dejal. Dokler pa take ni, ne bo vse skupaj nič. Saj pravijo tudi, da je vsak neumen, kdor rine v sveti zakon.«

»Hentani čevelj, drži se, no, stoj! Kaj pa spet zijaš. Ančka? Pa menda nič ne slišiš? Samo dragonarja vidiš pred seboj pa njegovo sabljo!«

»Saj vas gledam. Tako slepa nisem, da bi imela vas za dragonarja!«

»Lej jo, kako se košati! E, nič se ne boj, tudi tvoje bučice se bo prijelo ivje! Le čakaj! Kam sem vtaknil pa klešče? No, rad sem hodil v hribe vino merit. Doma se mi je ponoči sanjalo o njej. Kožo je imela kakor papir. Bleščečo in belo in mehko! Take izkušnje so me obdajale, kakor svetega Antona, o katerem govore negodni ljudje, da je v hudih napadih večkrat kar v mravljišče sedel. Včasih sem bil naravnost neumen. Nisem ne videl, ne slišal, samo po ušesih mi je zvonilo, kakor bi nosil zvence v lobanji. Enkrat sem se ji zdel bled in vprašala me je, če sem bolan. Seveda sem bil bolan, na srcu bolan, pa še kako, a molčal sem kakor grob. No, pa ti jo vidim nekega dne v kuhinji vso obvezano in črno pod očmi. Z moškimi sem govoril v hiši, nje pa ni bilo blizu. Izmuznil sem se skozi kuhinjo in tam sem jo vprašal. Križ božji, kakšna je bila! Zatečena, marogasta, vsa obunkana. Rekla mi je: »Padla sem.« V kuhinji se je spoteknila v temi ob škafo, ki ga je dekla nerodno postavila, pa je padla med drva ob ognjišču. Kaj pa še, sem si mislil! Dedec te je oklestil, ta zverina peklenška! Bolehal je, pa ga je menda jezilo, da je ona zdrava. To sem mu privoščil bolezen! Ko sem videl, kako mu lezejo oči nazaj v glavo, bi se bil najrajši smejal. Gledal je grdo in stekleno, v prsih mu je pela žaga, pa se le ni hotel vleči. Nazadnje ga je le zvilo. Ona, žena — pa

je bila vedno progasta in polna rogov. To pot je imela bunko, sredi čela, drugič pod očesom, pozneje spet je nosila za ušesi s krvjo podpluto liso.«

»Kaj se vam pa tu dela?« sem vprašal.

»Toliko je pri nas te šare« — je rekla ponižno, »pa človek v temi kam telebi!«

»Po pravici ti pravim, Ančka, glej, samo zato je vstajal, da jo je tepel. Samogolt človek je bil, vsem ljudem nevošljiv, in ko je videl, da bo kmalu po njem, ni privoščil nikomur več zdravja; vsakega ni mogel tepsti, ženo je pa lahko. On bo umrl, kaj ne, ona bo pa živela. Njega bodo zasuli z zemljo, da tam segnije, ona bo pa dobila drugega in se ž njim dobro imela. Najrajši bi jo bil spravil še sebi izpod nog, da bi bil sam laglje umrl. Zato jo je tolkel. Pozneje sem izsrkal kakšno besedo iz njenih ust. Če je slutil, da sedi v veži, v kuhinji ali v sosednji sobi in je zamaknjena v to ali ono delo, se je splazil s postelje kakor tat, vzel palico iz kota in jo nenadoma osmodil od zadaj, koder je priletelo. Ofrlela je, kakor ptica.«

»Kaj pa je?« je vprašala, ko je prišla malo k sebi.

»Kaj si se pa smejala, kaj? Moje smrti se veseliš, ti mrha nesramna!« —

»Takrat je bil že čisto ob sapo. Davilo ga je in sedal se je, kakor bi ne imel več kosti, da bi ga držale po koncu. Roke, noge, trebuh in glava — kar vse skupaj je padlo na en kup, kakor iz desetih deščic zložena zidarska mera, ki je že preveč obrabljena in razmajana. Če jo je dosegel s postelje, jo je tudi sunil v rebra ali v pas. »Kaj se pa maješ in ziblješ, kakor bi se satanu dobrikala, hudirjevka!« je sopol in se davil s sapo.«

»Ko je umrl, sem se oddahnil, kakor bi se bil skopal iz blata. Nekako legak sem bil in nepretrgoma sem žvižgal in pel. Vse mi je bilo všeč na svetu, vse prijetno in pravo. Kamor sem pogledal, sem videl veselje. Na polju, na cesti, v hiši in povsod. Počakal sem, da je pokopavanje dobro minilo, pa sem jo mahnil nekega popoldneva v hribe. Kar povedal ji bom, kaj mislim, sem sklepal spotoma. Na mesec prislužim toliko

in toliko, vmes pa še kaj kane. Za tisto pa, kar ima ona, ne vprašam. Kakor hoče, tako pa naj s svojim dela in ukrepa. In še nekaj mi je prasknilo v glavi, da me je kar pot oblil. Kaj pa če je ona v drugem stanu? Pa sem se tudi sam s seboj pobotal! Le naj bo, če je. Je že moralo tako priti. Otrok je pa nedolžen, kakšen pa!»

»In v takih pomenkih s svojo lastno modrostjo sem jo brisal navkreber. Spomlad je bila in kobilar je žvižgal po smrekovih vrhovih. Divji zajci so mi letali preko pota in mislil sem, da ne bo nič prida.«

»Tudi res ni bilo Bog ve kaj, ali smo že taki, da s človekom, ki ga imamo res radi, težko govorimo o tem, kar nas veže nanj. Z drugo žensko bi bil čvekal in čvekal, tik nje sem pa sedel kakor pivec na sliki. Cigaro sem držal v levici, z desnico sem vrtil na mizi kozarec, besede so mi pa skakale iz ust, kakor bi streljal kak tak, ki ni imel še nikoli puške v rokah; po navadi se mu še ne sproži ne, kadar se mu pa, zadene tja, kamor še mislil ni. Če sem se ganil, je bila pa takoj nerodnost na vrsti. Z roko sem mislil pokazati predse, da bi dal besedi veljavo, pa sem zadel ob polič in ga prevrnil. Ná, pa sva imela lužo na mizi. In mesto, da bi me bila poslušala, je šla iskat cunj, da je pobrisala. Nazadnje, ko me je vino poživilo, se mi je jezik razvezal, takrat je prišel pa stari, njenega moža oče, domov.«

»Enkrat pozneje pridem tja, ko so ravno vrata v njeno sobo popravljali. Kaj pa to, ali ste imeli tatove? sem vprašal, pa mi ni nihče odgovoril. Hlapec je pribijal tečajnika, da bi bil človek skoro oglušil, stari me je ošvrknil s srepim pogledom, ona je pa molčala. In ko sem sedel v hiši, je ni bilo blizu. Stari se je vrtil okoli mene, in videlo se mu je, da mu brodi drugo po glavi, ne pa tisto, o čemer govori. Odhajal sem, in takrat se je izmuznila ona k meni na prag in mi šepetnila spotoma: »Če morete, me počakajte v mraku za šupo!«

»Bom!« sem rekel in še sem hotel dostaviti, pa je že ni bilo nikjer. To je bilo popoldne, ko se je solnce komaj nagnilo. Trapal sem po hosti do mraka in v mraku sem krenil za šupo in čakal. Prišla je, ko se je storila že trdna noč.

»Veste, kdo je vlomil vrata? On, stari!«

»Kaj pa vi?« sem bleknil začuden, ne da bi takoj razumel.

»Skozi okno sem mu ušla!«

»No, ta je pa spet lépa!« sem dejal in vse sem razumel. Starca je obšlo poželenje, evo ti novega vruga!«

»Kar vzemite me, kamor hočete, me peljite, samo da ne bom več tukaj!« je rekla in oči si je pričela brisati. A jaz sem ves razburjen mislil, kako bi? Kam jo naj peljem? Ko bi imel mater, kakšno žlahto ali oženjenega prijatelja! Enega dobrega tovariša sem imel, ta je bil pa sam tak, da mu lastne matere ne bi zaupal.«

»Me nimate kam vtakniti, kaj ne?!« je povzela. Jaz pa sem zmišljal hitro sem in tja, pa nisem nič uganil. Ptico sem ujel, kletke pa še nisem pripravil.«

»Nocoj še ostanite, jutri pa že kako napraviva.«

»On je kakor ris. Kar zobe kaže in oči se mu krešejo.«

»Bom pa ostal okoli hiše. Če bo kaj, bom že slišal!«

»Kaj mi pa to pomaga?«

»Saj ne bom samo poslušal. Orožje imam pri sebi, nič se ne boj. Ga bom že zamotil, da ne bo mislil na to, kako bi buhal v vrata.«

»Nekaj časa sva molčala oba, nato je prišlo pa vse kar samo od sebe. Naenkrat sva se drug drugega tiščala, in najlepši večer je bil, kar sem jih na svetu doživel. E, veš s srečo je slabo porazdeljeno po svetu. Ta je ima preveč, drugi nič. Enemu sije en sam žarek, drugemu cel snop. Meni je padlo le eno zrno, drugemu se iztresajo kar polne vreče, ne da bi jih zaslužil. Eh —«

Malo se je zamislil, delo mu je obtičalo, a je naglo spet dvignil kladivo, pomežiknil Ančki in se namuznil. »Kaj bi ti pravil na drobno, kaj ne? Saj sama bolje veš, kakor jaz, ko si ravno na tem.«

»Delajte naglo, delajte!« ga je bodrila Ančka. »Pa še dalje povejte, da bom videla, kako ste ravnali za vaših dni!«

»Kakor zdaj. Radi se imajo ljudje pa vedno po enem kopitu. Kakor zdaj tvoj fant, tako jaz svoje dni! Vidiš,

tisto noč sem ostal dolgo za šupo. Ko je bilo vse tiho, sem se splazil k psu in ga podkupil s klobaso. Sedel sem pod njeno okno in čakal. Čukj in sove so mi peli, da je bil bolj kratek čas. In zdaj in zdaj se ti je podilo kaj po cesti kakor jata vragov. Bila je menda divjačina.»

»Videl sem hlapca, kako je pristavil lojtro in lezel na kozolec. Menda k dekli. Veš, v naših hišah sta zmerom po dva zakona. Eden veliki, ki ga vodita gospodar in gospodarica, in drugi mali, ki ga živita tihotapsko hlapec in dekla ali pa pastir in pastirica. Jasno je bilo in to se mi ni zdelo ravno primerno. Ljubša bi mi bila oblačna noč.«

»Če je znal kateri od nas čitati, so mu dali na sveti dan v ječi knjigo. Tudi jaz sem jo dobil in prav podobno sem bral o nekem, kakor se je meni zgodilo. Stal je pod dekletovim oknom in čakal, kdaj bo oče udaril po njej. Bilo pa je zapisano, kako je gledal dotičnik drevje, ki je stalo v temi pred njim kakor pošasti, kako se je majalo v sapi, kako so švigale sence in take reči. Stran sem zakadil tiste bukve, ker sem vedel, da je vse skupaj laž. Ta že ni nikoli kaj takega čakal, kakor pravi pisec, da je. Če bi bil, bi ne videl senc in ne drevja in tudi tistih primer bi ne delal s pošastmi in tako. Vse kaj drugega bi se mu kuhalo v glavi.«

»Viž, dolgo sem sedel na travi pod oknom. Naenkrat pa slišim po veži šum in trkanje na vrata.«

»Marjeta — tako ji je bilo ime — Marjeta, tak gani se no, odpri, slišiš:«

»Za božjo voljo, oče, kaj pa vam je zmešalo možgane?«

»Ti si jih zmešala. Ne bodi no svojeglava! Kar vrata odkleni, pa bo!«

»Saj ste sivi, oče, na svojo starost se zmislite!«

»Kaj pa prodajaš hinavščino? Vedeš se, kakor bi bila devica, pa si razmrdrana vdova! Kar premisli malo in ne delaj se drugačne, kakoršna si!«

»V imenu živega Boga vas prosim, oče, pojdite stran! Kaj vas ni sram, kaj vas ni strah pred mrtvim sinom?«

»E, kaj me bo strah, če je umrl! Tak ne delaj se no svetnice! Pazi, da me ne razkačiš! Razčesnil te bom kakor žabo!«

»Utihi! sta, pa to je trajalo le par trenutkov. Naenkrat so zahreščala vrata in ona je udarila po oknu, da so šipe na moč zašklepetale.«

»Le čakaj hinavska baba, takoj te zgrabim za grivo!«

»Takrat sem udaril po zakljenjenih vežnih durih in zarjul sem, da so se me čuki ustrašili.«

»Mir!«

»Vse je obstalo. Jaz pa sem udaril še enkrat in še enkrat in drl sem se, da je bilo groza: Ven, živina, odpri živina! sem klical starca.«

»Kateri potepuh pa ima tako znan glas?«

»Jaz, dacar!«

»Oho! Tebe ima ta psica, zdaj pa vem. Takoj se bova pomenila!«

»Presneto je bil predrzen. Slišal sem, da išče nekaj po kotlih, in takoj nato je vrtel v vratih ključ. Odskočil sem za nekaj korakov in čakal. Pokazal se je na pragu s sekirico v roki, prskal je kakor razdražen pes na verigi, režal se je vmes in kričal: »Le bliže! Le bliže!«

»Pa stopi ti bliže, če si kaj junaka!«

»Obe roki sem tiščal v žepih in držal pištoli.«

»To pa to! Živega vraga se ne bojim!«

»Priskočil je, a jaz odskočil.«

»Nič, oče, vam ne bom storil, samo mir ji boste dali!«

»Kaj se izgovarjaš, zelenec? Ali mi misliš ti sploh kaj storiti, ali se ti sploh upaš, kaj?«

»To je druga reč! Mir ji boste dali, ali ne?«

»Še bliže je skočil in takrat sem dvignil prvo pištolo.«

»Ne naprej, zakaj kar počil vam bom med čreva!«

»Kje pa imaš korajžo, zelenec? Pokaži poprej, če si pištolo res nabil!«

»Na stran norčije! Na miru jo boste pustili, če ne, pa storim, kar sem rekel.«

»Kako si pa rekel, hehe?«

»Počil bom!«

»Med čreva, hehe!«

»Nak, kar v glavo!«

»Pa počí, če si zakaj!«

»Kmet, premisli prej, kaj čebetaš!«

»Ti premisli, kaj delaš. Saj si ne upaš, Pavliha, ko se ječe bojiš!«

»Nič se je ne bojim!«

»Tak daj no, če si kaj ptiča!«

»Ná —«

»Zahreščal je in se zvalil po tleh. Hlapec je priletel s kolom, pa sem imel še tri strele in pobotala sva se. Ko sem se obrnil proti mestu, je pritekla za menoj na cesto ona.«

»Za božje ime, kaj bo zdaj z nami?«

»V mesto se grem naznanit!«

»Zdaj ni za naju dva nič. Pametno živi, pa te bo že sreča doletela!«

»Zamolcklo se je slišalo tisto malo besed, kar sva jih izgovorila, roko sem ji stisnil, pa sva šla vsak sebi. Ona nazaj v zakléto hišo, jaz pa v ječo.

»Tak ste bili zaprti?« je vprašala Ančka.

»O, bil! Pet let sem bil zastonj na hrani in stanovanju. Jedlo se je slabo, pilo vodo, dolgega časa je bilo pa toliko, da ga je imel vsak, kolikor ga je hotel.«

»— Ná, glej jo, spet je kupila tovarniške čevlje! Kdo ti bo pa to šival, ko je sam papir! Saj ne drži ta hudiber! No, čakaj takole bomo naredili!«

»Kaj je bilo pa potem z Marjeto?«

»Kaj je bilo? Kaj pa napravi ženska, če le more? Misliš, da gre v kloster? Kaj pa še! Poroči se, če jo kdo mara!«

»Torej se je tudi ona poročila?«

»I, seveda se je! Glej jo zmešanko!«

»Videla se pa nista več, kaj?«

»Sva se, sva se! Kako ne? Pet let so me imeli med seboj, potlej so mi napravili dolgo in ganljivo pridigo,

17 kron in 54 vinarjev so mi dali, kolikor sem zaslužil v petih letih s krpanjem.«

»Saj ste bili dacar!«

»Veš, ko pa ni v ječi sodov, da bi meril, koliko vina je v njih. K čevljarjem so me dali in tam sem se naučil krpati. No, izpustili so me in tako, po dolgem času spet prost in vesel svobode, sem jo rezal in mahal v domačo stran. Med mrzlimi in sivimi zidovi sem bil že na vse pozabil, zunaj sem pa spet tako mislil in čutil, kakor vsi drugi ljudje. Vprašal sem se: Bog vedi, kje je Marjeta in kako ji je? Pa sem stopil v krčmo pod tistimi hribi in sem vse izvedel. Omožila se je bila, glej jo žensko! Nekega oštirja je vzela. Capám tako naprej po cesti, zmišljam in pridem do tistega kraja, kjer so mi rekli, da živi. Sedem za mizo in baram po gospodinji. Kar zaslišim njen glas in zagledam jo, košato in zdravo, ko si briše roke v predpasnik in stopa iz kuhinje. Gledava se, gledava se — ona je bleda kakor zid. Jaz sem, pravim, jaz! — Ona molči naprej, kar siva je v obraz in zelena, pa oči poveša v tla.«

»Prestal sem! Daleč je bilo do konca, kakor od nas v deveto deželo, pa se je le izteklo!«

»Mislila sem, da te ne bom nikoli več videla!«

»Pa me le še, tak vesel se!«

»Kako se bom, ko mi je, kakor bi mi kdo srce za-rezal. Sama vidim, da sem grdo ravnala.«

»Kaj bo grdo, če je tebi v srečo! Da se dobro imaš, ta je prva!«

»Tak stopi no gor v sobo!«

»Šla sva po stopnicah v nadstropje in mimo naju se je plazilo dvoje otrok, fantek in punčka. Nisem vprašal, kar uganil sem, da sta njena, ko sta ji bila v obraz popolnoma podobna. Lepo imate, sem ji rekel v gosposki sobi. No, to mi je pa všeč! Kakor bi prišel v grad! Veliko zrcalo na steni, da se skoro cel v njem vidiš, na oknih zavesa in ob stenah svetlo in čisto pohištvo.«

»Kako pa drugače, ali se dobro razumeta z možem?«

»Že gre!«

»Kaj se pa tako čudno muzaš?«

»Nič. Pravim, da že gre!«

»Otrok imaš dvoje, kaj ne?«

»O, pet jih je Bog dal!«

»Prav je, naj bodo, ko jih lahko redite. Tisti bi morali premisliti, ki jih imajo deset, pa jim nimajo dati kaj jesti.«

»Povej, kako ti je bilo?« hoče vedeti, pa pripovedujem. Dolgo čebetam in bolj na kratkočasno plat obračam, čeprav me zebe v srcu. Govorim, no, kar naenkrat plane ona k oknu, pobledi, skoči k meni in se vsa prepade!«

»On se je vrnil, mož. Nisem mislila nato, Bog se me usmili!«

»Zakaj?«

»Tebe bo dobil tukaj in gorje mi!«

»Kaj je ta tudi tak?«

»Križ božji, kakšen pa! Ubil me bo!« je vila roke, po stopnicah so pa bobneli njegovi škornji. Planil sem pred njo, zgrabil jo za prsi in kričal: Ali denar, ali pa življenje!«

»O, — oh!«

»Ali denar, ali pa življenje!«

»Mož je odprl vrata, pogledal, planil name in me strašansko držal. Potlej je pa popustil, ko je videl, da sem krotak kakor ovca in da grem, kamor hoče. Tepli so me, pa kako so me bunkali. Dekla — ali kakšen vrag je bila tista ženska — me je bodla s šivanko, in če sem se bolj odmikal in kremžil, bolj jo je veselilo. Potuhtal sem jo, zatajeval sem se, in tako se je naveličala, ko je zase spoznala, da nič ne izda. Čez noč so me privezali k jaslim tik konja. Do jutra mi je pogrizel vse lase, drugače mi pa ni storil hudega. Zjutraj me je odpeljal žandar.«

»Kaj je bilo pa zdaj?«

»Lej, neumno Ančko, zaprt sem bil. Pa še kako! Komaj sem prišel še živ med ljudi.«

Krpal je še nekaj časa in vmes smrčal, potem pa vrtal in postavil čevlje na tla pred dekleta.

»Šest grošev mi boš dala za delo, za pripovedovanje
pa nekaj posebe!«

»Saj je res več vredno kakor delo!«

»Naj bo pa zastonj zato, ker si me pohvalila.«

Dala mu je groše in on je štel: »Eden je zmirom
poreden, dva sta rada sama, tri so svete reči. —«

»Lahko noč!«

»Lahko noč!«

Gospodinja.

Zjutraj na vse zgodaj pripravijo male lojternice za bolnico. Spredaj privežejo sedež za voznika, zadaj pa naredo posteljo. Med klinci ob straneh se beli platno novih rjuh, blazino obroblija okoli in okoli bele čipke, a rdeča odeja se svetlika v solncu. Iz hleva pripeljejo konja, veliko, svetlo, rjavo kobilo z dolgim repom in ogromnim komatom ter jo počasi vprežejo v voz. Nekaj časa ni potem nikogar pred hišo.

Izza hriba na vzhodu se dvigne majsko solnce in prešine čisto ozračje s tisočnimi žarki. Mlado listje sadnega drevja se koplje z vidno zadovoljnostjo v svežini te svetlobe in v toploti; petelin se veselo razkorači, zapoje na vso moč in se podjetno zapodi za bližnjo kokošjo. Priklenjeni pes prileze iz hiše in se zadovoljno povalja po tleh. Nad hišo se zasveti bela cesta, vijoča se nalahko v holm, a prav s holma zasiže cerkev s srebrno streho in zlatimi okni.

Zdaj prihaja iz veže šum in začujejo se drsajoči koraki.

— Le počasi, Martin! Vas kaj boli, mati?

— Je že dobro, odgovarja slaboten glas na plevnici.

Spredaj neseta natakara in gospodar, vsak na enem koncu, zadaj držita dekla in konjar. Oprezno, kar morejo, gredo preko treh stopnic in prinesejo gospodinjino do voza. Po obrazu, ki edini kuka izpod odeje, bi ji prisodil kakih šest do sedem križev. Izpod modre rute se vije par snopkov srebrno-sivih las, oči so trudne, majhne, globoko udrte, veke, ki leže na njih, skoro popolnoma črne, tenke in v stotero gub nabrane ustnice pokrivajo brezzobe čeljusti, ki vedno momljajo in se tresejo.

Polože jo na tla. Gospodar, njen mož, čvrst, še ne štiridesetleten, skoči žurno na voz in reče natakariči.

— Polona, no, kam si se pa zazijala? Poprimite zdaj in dvignite počasi do vrha lojtrnice. Ti zadaj, Martin! Malo si boš pa tudi sama pomagala, kajne, mati?

— Kar bom le mogla, odgovori tiho starka.

Gospodar odgrne odejo, oni spodaj dvignejo in celo tisto staro telo, ki si hoče nekaj pomagati, je z rjuho vred naekrat na vozu. Zdaj skoči na voz še natakarica, popravlja na desni in levi, odeva in tlači odejo med klince in plevnico, poravna blazino, pogladi čipke, ki so se ob strani dvignile, in pravi gospodarju:

— Boste morali počasi voziti.

— Tisto pa, dahne bolnica. Tudi vsako koščico čutim.

Gospodar že sedi spredaj, gleda mimo sedeža na sivo glavo svoje stare žene in reče:

— No, tak zdaj pa v božjem imenu.

Nategne vajeti in kobila počasi potegne. Voz zavije na cesto in leze potem naravnost gor proti holmu. Natakarica, Martin in dekla stoje še nekaj časa pred hišo in gledajo za gospodinjo.

— Ta te pride pa še samo strašit, pravi Martin.

— Zakaj pa ravno mene: mu oponese natakarica.

— He, tako neumna pa nisi, da bi tega ne uganila.

Hlapec bolj mrmra kakor govori, popravlja nekaj svoj modri predpasnik in koraka proti hlevu.

Onadva, gospodar in bolna gospodinja, sta že na pol pota v klancu. Vseokrog je samo solnce in sam spomladanski sijaj. Njive, ponekod še skoro gole, večinoma pa tako vabljivo in okusno zelene, da bi popotnik vanje ugriznil, leže na desno in levo kakor ogromne plahte, se pno od grmičja dol po klancu, pa se bočijo na drugem kraju preko vrha in vse križem teko, podolgem in počez in nikjer, kar nesejo oči, jim ni konca ne kraja. Tukaj, tamkaj stoji drevo, vse veje širom razprostrte, a na vsaki sto in še več listov, molečih proti solncu kakor mlade, odrpte dlani.

V zvoniku zazvoni k maši in gospodar dvigne glavo, popravi z vrhom roke muštače in se oglasi:

— Viš, mati, le ne misli ti, da ni prav tako, kakor delam. Je prav, boš že videla.

— Zdravnik v mestu, sem mislila, pričenja starka, ve le več...

Tu jo prime kašelji, ki hrumi in buči po njej, da je nazadnje vsa ob sapo in obmiruje odprtih ust in zaprtih oči. Gospodar jo gleda mimo sedeža, potegne po brkih in se ozre okoli po spomladi. Čez nekaj časa pogleda spet starko in vidi, da je zaprla usta in odprla oči.

— Zdravnik v mestu — poznam ga, prične gospodar. Je dolg kakor drog ob cesti, sirov in samo nož, nož. No, recimo, prideva do njega. On malo zine, pogleda, prasne dvakrat ali trikrat z levim palcem po licu, vidi, da si takole malo bolj v letih, nagubanči čelo in reče: Vam se, kaj ne, mati, tudi ne ljubi umreti? Pa, vidite, je že tako urejeno. Pridejo leta, pa mora umreti vsak, če bi bil tudi iz železa. Tedaj bi, recimo, pričel jaz: Gospod, vse je res, kar govorite, čast vam, toda tako je, da si izkuša vsak podaljšati življenje. Zato ponižno prosim, če bi pogledali tole tukaj, mojo ženo, in ji zapisali kake praške, kako mazilo ali kako vodo, ki bi jo jemala po dve ali tri žlice na dan...

Tu gospodar utihne, zakaj šine mu po mislih tisto, kar bi morda rekel zdravnik na besedici »moja žena«. Kaj, bi nemara zakričal tvoja žena? Si se polakomnil denarja, odurnež? Krčmar pogleda spet malo naokoli po spomladi, po cesti, po daljavi, po kobili, ki se sveti pred njim in mu enakomerno prikazuje svoja cotasta kopita. Čez nekaj časa spet nadaljuje.

— Toda on, za gotovo ti rečem, ti ne bi dal ne praška, ne mazila, ne zdravil. Zadnjič na primer si je nekaj pritisnil prst oni Lenard izza hoste. No, zdravnik gleda malo kazalec, gre k nekakšni omari, se spet vrne in pravi: No, nič hudega ne bo, le še malo ga pokažite. Takrat, hrest, useka s škarjami in prst odleti v kot. Tudi tebe bi samo rezal. Zdaj tukaj, zdaj tam. Njemu ni nič, tisti pa, ki drži, no, bog nas vari! Zato viš, sem rekel takoj: H konjederki. Ona, je umna, jih je ozdravila že mnogo in, kar je glavno, ravna z ljudmi po človeško.

Zdaj peljeta že v tretji klanec. Na desno raste nekaj dračja, potem nizko grmovje, za grmovjem kakih dvajset borovcev, ki stoje na redko in se vidi skozi njihovo vejevje in igličje gričasta krajina s temnomodrimi, čokatimi hribi na robu. Iz tistih senc, ki leže pod borovci in grmi, se dvignejo brenclji in se zaletе motovilasti in kakor pijani za kobilo. Kobila zamahne po njih z dolgim repom in jim hoče uteči.

— Jezes, vzdihne gospodinja, jezes, drži Luco, kar po meni bo. Sleherno koščico čutim...

— E-ha! zakriči krčmar in potegne vajeti. Spet se pomikajo korakoma naprej, toda brenclji lete še vedno tik voza in sedajo kobili na široki, rjavj hrbet.

— Konjederka, govori gospodar, te popelje v lepo, svetlo čumnato, te sleče in nato zakoplje v bele pernice, da se spotiš. To je prvo. Potem ti izbere prave rože, jih skuha in ti da piti tisto vodo. No, vidiš. Zdaj sva že skoro tam. Bela hiša v tistem smrečju, tistole pa je.

Nehote nategne malo vajeti, da vrže kobila uhlja nazaj, pričakujoča novega ukaza, popravi se na sedežu, preloži nogi, viha desno stran mustač in gleda mimo zavaljenega rdečkastega nosu sršeče nanje. Nato otiplje v žepu smodko, ji odgrizne vrh in drži neprižgano v zobeh.

— No, še po tejle poti navzdol, potem sva pa tam. Ob tednu pridem pa pote. Pripeljem se s kolesljem, ker takrat boš zdrava.

— Če bo treba, pa prej, meni gospodinja, a krčmar ji ne odgovori. Še enkrat seže v žep, vprasne žveplenko in prižge smodko.

— No, doda že tam, ko zavijeta s ceste, če te pa vpraša konjederka kaj po domačih rečeh, kako pa kaj mož, udari, kadar je jezen, in take reči, ti nato nič ne odgovori. Veš, to je ravnotako, kakor če bi te kdo vprašal: Vi: slišite, ali ima vaš mož veliko bradavico nad popkom? Nihče te ne more siliti, da bi na tako vprašanje odgovorila. Presliši, pa je.

Po kosilu stoji Polona na pragu, gleda po polju pred seboj in stopi od časa do časa na spodnjo stopnico, da bi videla, če se že vrača gospodar. Toda cesta je prazna, sveti se v ljubkem majniškem solncu, in če tudi priropota po njej voz, ga Polona ne pozna. Košata je, v lica bela in rdeča, ustnice so kakor mak in se krožijo kakor cvet zdrave rože, glava je polna svetlih las, a rjavkaste oči beže živahno s predmeta na predmet in ne najdejo nikjer obstanka. Oblečena je v temnordečo obleko, ki se tišči života, kjer se le more. Preko obleke se širi bel predpasnik z lacom, tudi tesan in čez trebuh, boke in prsi napet kakor struna. Sodeč po tem, bi rekel vsak, da je život Polonin zalit, močan in od vseh plati, odkoder bi ga hotel pogledati, zaokrožen in poln kakor redkokateri. Stopala, ki gledajo izpod temnordečega krila, so močna, primerna krepkemu telesu, toda ne more se reči, da bi bila prevelika in bi kazila celoto. Poleg prs, bokov in trebuha so najbolj napeti rokavi bluze. Zdi se, kakor bi bili prirasli. Okrogla zapestja in kratki mesnati prsti kar štrče iz njih, kakor bi ravnokar z nečloveško silo butnili v beli svet.

Polona je že dolgo pri hiši, že kakih pet let, in se je popolnoma udomačila. Zaupa gospodarju in gospodinji, onadva nji ter jo smatrata sploh za pametno. V krčmi vsakogar rada postreže, toda čvekanja pijanih fantov in dedcev ne posluša, in ko jo je lansko zimo eden posili poljubil, mu je pripeljala tako okoli ušes, da se je takoj sesedel za mizo in ni črhnil tisti večer nobene več. Sama o sebi pravi, da se noče zavreči. Pri hiši spoštuje najbolj gospodarja. Vse, kar ukrene on, se ji zdi moško in primerno. Še kadar — po navadi na semanji dan zvečer — pretepe svojo staro ženo, se ji to ne zdi grdo, temveč nekako moško in gospodarsko. Pa nima nič z njim. Samo ceni ga. Enkrat — na semanji dan, ko je bil ravno obunkal ljubosumno staruho, je skočil za njo prav po fantovsko po temni veži in jo vjel v kotu tik vrat. Pograbil jo je za obe roki nad komolci in dejal: Polona, če hočeš, nocoj pa napraviva! — Za kaj, je vprašala ona in gospodar se ji je zakrohotal: Za večno ljubezen.

Drugi dan sta delala predpoldne račun in od vina so se mu tako tresli prsti, da ni mogel pobirati desetice in grošev, ki mu jih je štela po mizi.

Zdaj spet zaropota po klancu, Polona stopi stopnico naprej in res: domača kobilica je, domači voz in gospodar na njem. Naenkrat priklopota Luca pred hišo in obstane. Iz hleva pride konjar, vzame vajeti in gospodar skoči moško in krepko z lojternic.

— Kako pa je? vpraša Polona.

— Sem malo govoril s konjederko. Je bilo tako javkanje tam, da ne veš. Šele na stopnicah sem vjel par besedi na samem. Pravi, da bo težko kaj. No, bo pogledala vodo.

To reče, pa vtakne v usta na široko tlečo smodko in zarenči med zobmi nad hlapcem.

— Martin, ti pa kobilica tepeš. Sem dobro pogledal. Lej ga hudirja, kaj sem ti pa rekel?

— Kdor je le človek, mora udariti tega krampa. Žre in žre, če jo pa zaprežeš, gresta z mesecem. Gotovo je vozila prej piskre.

Gospodar gre v hišo in Polona za njim.

— Vam je hudo, kaj, pravi Polona in mu gleda radovedno v oči.

— Kosilo prinesi in pol litra starine.

Polona mu postreže, vzame iz omare pletivo, sede k oknu in prične plesti. Gospodar najprej jé, potem pije in kadi. Ne reče ne tako, ne tako, od časa do časa iztegne svoj dolgi, močni in rjavi vrat, našobi ustnice in gleda mimo nosu dol na svoje košate rjave brke. Nato jih pograbi z levo in desno in vije in suka na vse pretege. Potem spet našobi ustne in gleda z nagubanim čelom, kako so zdaj.

Ko izpije vino, prižge novo smodko, vstane in stopa proti vratom. Med podboji obstane in se oglasi, ne da bi se ozrl.

— Polona, zdaj ko ni gospodinje, pa ti za vse poglej. Si razumela?

— Bom, bom, se odzove živahno natakaraica.

Gospodar gre po stopnicah v čumnato, naroči si skledo vode in se nato vrne obrit in še bolj nedeljski,

kakor je bil prej. Sredi popoldneva gre malo na polje kakor gospod iz mesta, pipe ne pogleda in kadi ves čas močno dišeče smodke. Tam sredi svojega polja obstane, prekriža roke na hrbtu in gleda delavke tako ves prazničen, z mehkim rjavim klobukom na glavi, s smodko med zobmi in ves čvrst in poln moči in zdravja.

Zvečer večerja spet sam v sobi, ukaže si prinesiti pol litra starine, pa še pol litra. Pri drugem pollitru porine čašo po mizi in reče:

— Na, Polona, še ti pokusi.

Polona je še vedno oblečena kakor na sveti dan ali na veliko nedeljo in njen beli, ogromni predpasnik nekako razsvetljuje celo hišo. Zdaj sta sama z gospodarjem, gostje so odšli. Gre bliže, omoči ustne in stoji potem tam s konca mize prav tik njega. Pod pazduho ima klopko, v rokah pletivo in plete tako hitro, da komaj dohajajo oči njene debelušne prste. Toda gospodar ne reče nič, temveč vleče dim iz debele razgrizene smodke, ki tli na široko, kakor od vseh strani prižgana goba. Potem jo vzame iz ust in položi roko daleč po mizi. Ozre se v strop, seže globoko po sapo, napne rjavordeča lica in puhne na vso moč predse po mizi. Zdaj iztegne spet vrat, našobi ustne, nagubanči čelo in gleda svoje rjave in debele mustače.

Tudi Polona vzdahne in stopi počasi po hiši.

— Boš še pila? vpraša trdo gospodar.

— Hvala, pravi, imam dovolj.

Odide v vežo in iz veže pred hišo. Tam sede na klop, položi pletenje v naročje in gleda proti skednju in mimo skednja v noč. Prav prijetno je, toplo, tiho in vendar vse živo. Od vseh strani se preliva nekaj kakor topli domači glasovi, čutiti jih je mogoče v prsih, tudi uho jih dobro razume, a jezik jih ne zna izraziti. Nebo je skoro svetlo, skozi mlado, cvetočo jablano se lije mesečina in po tleh trepetajo sence vej, listja in cvetja. Zadaž za mesecem je vse polno zvezd, večjih, manjših, zlatih, srebrnih, drhtečih in takih, ki gledajo na zemljo mirno kakor zveste in odkrite oči.

Polona spet vzdahne in se spomni semanjega dne nekako pred letom. Gospodar se je bil ovinil, govoril

je na glas, se krohotal in pel, in ko jo je srečal v veži, jo je objestno lopnil po boku s tako silo, da je drugi dan skoro šepala. Ko se je nadaljnje večere slačila, je vselej pogledala tisto liso. Najprej je bila modra, potem rumena, pozneje skoro rjava, nazadnje zelenkasta. Šele čez kake tri tedne je popolnoma izginila.

— Pokličí pastirja, se naenkrat oglasi gospodar.

— Marko, kliče Polona, Marko!

Bos in gologlav se prikaže izza ogla visok in suh fant in gre tiho, kamor mu kaže kratki Polonin palec.

— No, si prišel, govori krčmar.

— Sem, odgovori fant med vrati.

— Našega velikega petelina vjemi, pa ga zapri v kurnik. Veš, katerega mislim?

— Tistega, ki ima povešeno rožo.

— No, tistega. Jutri ti povem, kam ga poneseš.

Marko gre na svisli in kmalu nato prično koko-dakati kokoši, kakor bi prišla mednje lisica. Kokoši utihnejo, a petelin, ki ga neše pastir v kurnik, se dere kakor krokar.

Spet je vse tiho. Polona sedi še na klopi s pletenjem v naročju in premišlja. Gospodar pride iz hiše, prekriža roke na hrbtu in se z iskrečo se smodko v ustih razkoraci na pragu.

— Vrag, mrmra skozi zobe, nocoj se mi še ne da iti spat. K Brdavsú pogledam, če ima še luč. Ti pa kar zapri; ključ položi na polico, pa okno pripri! Lahko noč!

Njegovi koraki še dolgo odmevajo. Potem se oglasi nerazločno petje, kakor bi peli fantje nekje onstran cerkve na holmu. K vodnjaku po vodo pride konjar, bos in golorok, in gleda dolgo proti vratom.

— Si ti, če se ne motim, Polona. Si danes bela kakor rojenica. Ga čakaš?

*

*

*

Danes — navadni četrtek je — se je gospodar spet obril. Oblekel je svojo najboljšo črno obleko, ki jo ima na sebi le tedaj, kadar gre kam za krstnega ali birman-

skega botra, obul je nove čevlje in zdaj hodi ves prazničen po gostilniški sobi gor in dol. Čevlji so črni in svetli s srednje visokimi petami in spredaj malo izoženi, črne hlače je nad petama za palec privihal, od enega do drugega žepa telovnikovega se trese in sveti zlata verižica, roke tišči v poševnih hlačnih žepih, a s črnoobrobljenimi zobmi grize razšopirjeno smodko, ki izgleda kakor izrabljen čopič. Sam je. Za vrati tiktaka stara, počrnela ura, od vrčkov in steklenic, ki so nataknjene na dolge lesene klince, kaplje v škaf voda, nekaj muh, ki so že oživele, se izpreletava po tistem oknu, ki je obsejano od solnca.

Gospodar vzame smodko iz ust, puha zaporedoma predse, dasi nima nič dima v ustih, in napenja pri tem svoja rjavo in modro rdeča lica. Pogleda zdaj prav črno v tla, kakor bi pobral tam globoko misel, nato vrže glavo nazaj, nagubanči čelo in se zagleda v kot stropa, kakor bi tam izpulil tisto, ki mu je najbolj prava in zdrava. Nato spet puha, potegne še levo roko iz žepa in gre trdo in oblastno iz sobe v vežo in iz veže na dvorišče. Zavije za skedenj in zakliče hrapasto in trdo.

— Marko, hé, Marko!

Marko priteče izza hleva in zatika levi vogel predpasnikov za pas.

— Si ujel petelina, kaj?

— V kurniku je.

— Vzemi ga... no, kam pa letiš? Čakaj! Vzemi ga, pa ga nesi v Štorje. Takoj zdajle! Kje je Trdorepnikova, tako veš.

— Kako ne, pravi pastir. Gostilna.

— Trdorepnikovi vdovi ga daj. Reci pa tako: Ga pošilja Smukov gospodar.

Pastir hoče iti, toda krčmar ga ustavi. Zagleda se pred njim v tla, prav osorno se zastirni, prestavi noge in vrže čik ob tla.

— Bo menda vprašala, kako je z gospodinjo. Povej, kakor veš. Le pojdi.

Petelin se spet dere kakor vran, pa ne neha in ga je čuti še daleč s ceste.

Gospodar zavije po vasi gor proti cerkvi.

Polona je tedaj v sobi za gospode, kjer so pogrnjene mize z belimi in krvavordečimi prti, na polici ob oknu stoji goreča sveča in na njej greje klešče. Potem jih zavija v papir, ki se sproti pali, kadi in smrdi, našobi ustne in jim približa klešče, da bi se preverila o njihovi sposobnosti. Zdaj stopi pred poševno k steni viseče zrcalo in prične svedrati lase. Ko so že vsi v polžkih in se vijejo po sencih in čelu in ob straneh po vratu sami svetli kodri in koleščki, popravlja z glavnikom tukaj in tam, obrača sem in tja in tako dolgo gleda in predeva, da je sama s seboj zadovoljna. Potem pihne svečo, stopi še enkrat k zrcalu in stisne mozolčič, ki se ji je napravil na levi tik nosa. Osline prst in moči nastalo rdečo liso, ki noče izginiti. Oblečena je še vedno v temnordečo obleko, samo predpasnik je nov in še bolj izlikan in svetel, kakor je bil prejšnji.

Nekdo gre po veži in naenkrat prišepa v sobo stara izgrbljena Matohovka, ki je zadnja leta za deklo pri hiši.

— Martin bi rad gospodarja.

— Kaj pa je, vpraša Polona in se beli in sveti proti veži.

— Gospodarja bi nekaj vprašal.

Martin gleda zasmehljivo s svojimi ozkimi očmi in pomrdava s ščetinasto brado in gornjo ustnico.

— So šli ven, pravi Polona. Toda so rekli, da naj za zdaj jaz gospodinjim.

Hlapec zgrabi z obema rokama vrh svojih hlač, konec telovnika in kar je vmes, poriblje z vsem skupaj dvakrat ali trikrat sem in tja, kakor bi ga po pasu vse jelo, srbelo in ščegetalo, pa reče zvito.

— Bi ti, če je tako, rekel, Polona, pa si tako našemarjena, da me je sram, take govoriti s teboj. Si kakor tiste v mestu, ki jim pravijo »gospice«.

— Pa pusti, črhne jezno natararica in se zasuče.

— No, strela, čakaj! Saj nisi piš ali pa »gospica«.

Polona se spet okrene na pragu in obstane.

— Veš, hinavči hlapec, naši kravi je butnilo nekaj pod roge. Sem mislil vprašati, če naj bi jo peljal h fantu.

— To se pa ne mudi, završi naglo natararica.

— Saj nisem rekel, da gori voda. Bo že počakala.

— Gospodarju povej.

Hlapec gre po dvorišču in mrmra. Presneta gospica, kaj nisem vedel, da to ni za gospico?

Polona se vrne v hišo in okoli desete ure pride nekaj pivcev. Menijo se med seboj, so kmetje, pa ne iz tistega kraja, in ko se hočejo ž njo nekaj šaliti, se ji zdi vse tako hudo in žalostno, da bi se kar na vso moč bridko razjokala. Sploh ji je postalo v glavi in prsih vse nekako čudno mehko, nekaj leži na njej in če bi le imela koga primernega, bi se ga takoj oklenila in se razjokala. Ko pride opoldne gospodar in posedi pri kosilu, se ji kar zaporedoma in same ob sebi zapirajo oči. Ustavi se pri oknu in gleda med roženkravt, obstane pri peči in kaže po hiši okrogli hrbet, stopi k oknu na dvorišče in se zagleda v umazano rdečkaste lončke, iz katerih raste rožmarin, vijola in fuksija.

— Kaj pa molčiš, vpraša po dolgem času, in ko sta sama, krčmar. Kaj ni nič novega pri hiši?

— Nič, vzdahne Polona in naekrat ji je tako hudo, da ji zapleše kar vse vodeno pred očmi. Prilika je, da bi zdaj rekla besedo, toda ne ve niti ene, ker je zato, kar čuti ona, menda sploh ni. Zdaj ji plane naenkrat v spomin koščeni Martin.

— Oh, se oglasi in še globočje se zagleda v umazane lončke, ta Martin, naš konjar, je tako govedo, da bom kar ušla!

Gospodar postavi desno nogo na prste in prične tresti koleno. Pulne iz ust dim in se zareži.

— Takega pajka se boš pa vendar otresla. Ni hudir, da ne!

— Saj ne za tisto, reče nežno in jokavo natararica. Samo jezik ima kakor sveder: vedno vrta in bode človeka.

Krčmar se je nasedél. Počasi vstaja, steplje drobne s črnih hlač in stopa preko sobe. Med vrati obstane in deda.

— Daj mu eno po čeljustih. Sram ga bo, da jo je dobil od ženske, in se več ne obregne obte.

Nato se spet prestopi in odide na dvorišče. Ravno-
kar vstaja od kosila družina in Marko se mu okorno
bliža.

— Kaj si že tukaj?

— Sem. So rekli, da lepa hvala.

— No, pa so zdravi?

— Niso videti bolni. Pa psa imajo kakor volka.
Toliko, da me ni začapil.

Zdaj se zagleda gospodar ježno v fantiča in za-
rentači

— Glej ga komarja, kdo te pa vpraša po psu. Nič
drugega da niso rekli?

— So, pritrdi hitro pastir. So dejali, da je ta petelin
velik, pa da bi radi še večjega. In po gospodinji so vse
povprašali, jaz pa vse povedal. —

— No, pojdi po delu, reče krčmar po dolgem od-
moru. Namuzne se, stopi za skedenj in se nameri dalje
po sadovnjaku.

Skoro vse drevje je v cvetju, in ko zadene z glavo
ob vejo jablane, se usuje nanj kakor sneg. Tam dalje
žubori med vejevjem potočič, in vedomec, ki sedi na vrbi
in preži na ribo, ves presenečen vzklikne in odleti zlat
in zelen gori nekam ob ozki in plitvi strugi.

*

*

*

Minilo je teden dni in treba je po gospodinjo. Od
konjederke ni vse dni glasu, a krčmar in natakara in
vsi ostali, kar jih je doma, dobro vedo, da je ženska
stara že nad šestdeset let, in da kadar začne taki
ragljati po prsih, ponavadi ni pričakovati dobrega.

Dnevi so bili do danes lepi, današnje jutro pa se je
pričelo solnce skrivati za oblake, od juga je prišel veter,
ki pobira okoli hiše smeti in jih nosi protj skednju, vije
drevje in trga ž njega bele liste cvetnih kronic in tudi
cvetje samo. Neoziraje se na to, naj se ulije dež ali ne,
ukaže gospodar pripeljati svoj novi koleselj, upreči
naroči vanj najmlajšega konja, ki je sirast, skočen in
ima prirezan rep, sede pred hišo na voz, nategne vajeti
in zdrči na cesto, kakor bi ga potegnile lastavice.

Sedi v kotu voza tako, da je obrnjen nekoliko po strani, drži z obema rokama precej krepko vajeti, ker je žival mlada in neumna, premetava med zobmi dolgo smodko in se napenja, da bi privlekel iz nje kaj dima. Na cesti je neprijetno. Veter je močnejši in močnejši, zaganja se v klobuk in ga hoče strgati z glave. Po nebu se pode črnikasti oblaki, podolgovati in s tankimi konci, lete vse sem od juga in nabira se jih več in več. Cerkev na holmu je danes nekam motna. Troje jagned, ki rastejo pred njo, se hoče nasloniti prav na sivkasti zvonik, kakor bi se hotele tako obvarovati močnega vetra. Cerkev sama se zdi nižja kakor ponavadi in njena siva streha je vsa motna in čemerna, brez bleska in sveže barve se gubi med drevjem in njivami.

Krčmar vozi naglo kakor veter, ki ga nepretrgoma lovi in mu križa pot. — Okoli poludne zagleda konjederkino poslopje.

Zavije pred vrata in ustavi. Konjederka, debela in košata, s širokim, zabuhlim in modrordečim nosom sredi lojastega obraza, se primaje na prag in kima.

— No, lepa je ta, dolgo vas ni bilo, govori. Smo mislili, poglej ga moža, ne bo ga po ženo. Zdaj pa kar sem v hišo, ali pa v tistole uto, tam je še lepše.

Gresta v uto, dekla prinese bel prt in pogrne mizo, odnekod se pritepe pretegnjen, riav pes in voha krčmarjeve hlače.

Gost in konjederka, ki se trudoma šara za mizo, sedeta.

— No, nadaljuje ženska, šalo na stran, vaša gospodinja ima že lepa leta, in če pride v takih letih huda bolezen, je vedno križ. Pa se nič ne prestrašite.

Krčmar dvigne dlan in se počeha ž njo po sencu. Predene noge, vtakne v usta smodko in trikrat močno potegne. Nato pulne v mizo dim in reče:

— Kar je, je.

Podpre z levico glavo in gleda skozi okence ute po vrtu proti čebelnjaku, ki stoji tam ves pisan in kričeč. Kar naekrat, kakor bi stopila iz panja, se pojavi tam ona, suha, zgrbljena, eno roko drži ob pasu, z drugo maha sem in tja ter teče proti uti kakor stara, oskubena

prepelica, ki si je eno nogo polomila. Čudno odskakuje, meče upognjeno glavo naprej, a vendar prihaja dokaj naglo bliže in bliže.

— Šalo na stran, pravi konjederka, stopiva ven.

Starka je že tukaj in s suhimi, črnkastimi rokami se oklene svojega mladega in orjaškega moža prav na pragu ute.

— No, se oglasi spet konjederka, tu jo imate. Pozdravila sem vam jo in dobra je spet vsaj za deset let.

Starka tišči svoje velo, zgrbljeno lice k moževim prsim, njeni lasje, zvezani zadaj v neznatno krogeljico, so kakor staro in redko predivo, a tilnik je kakor črn žleb, ki vodi nekam v temo pod črno jopo.

Krčmar plača, kar je dolžan, posadi ženo na voz, skoči nanj še sam in požene.

Še vedno piha veter, skoro močnejši je kakor prej, in zato ni mogoče razumeti vsega, kar gostoli starka, ki se tišči moža in pogleduje v njegov zdravi in rjavordeči obraz. Ščebeta o zdravljenju, mokrih rjuhah, črni vroči vodi, ki jo je pila, potem o srečni misli, da jo je peljal gospodar h konjederki, in o tem, da ni črhnila o zakonskih zadevah nikomur niti besedice.

Krčmar ne reče na vse to nič. Dasi ni potrebno, požene vseeno večkrat konja in ga celo ošvrkne z bičem, da poskoči in potegne sunkoma za seboj koleselj.

Zdaj povzdiguje starka moževe čednosti možu samemu v brk. Pravi, da je bil prav božji duh v starem Kolovratarju, ki ga je prišel k njej ženit. Ne želi si drugega, kakor zdravja njemu in sebi. Bog daj, devica Marija in sveta Barbara, da bi preživela srečna in zadovoljna še nekaj let.

Gospodar vse dozda ni opazil vetra, toda ravno ta hip ga zazna, seže jezen po klobuku in se takoj razkači.

— Prokleti piš, pravi. Ves april je pihalo, kakor bi se vsako noč kak malopridnež obesil, zdaj smo sredi maja, pa še vedno ni konca. Piha in piha, kakor bi vsem peklenskim mehovom sapa ušla! In konj tudi teče, kakor bi mlel. Hi-jo!

Brhki konjič iskro poskoči pod bičem, a koleselj sune naprej in se globoko in naglo zaguga.

— Vidiš, vzklikne krčmar. Kaj se tako udá dobra vzmet? Naš kolar je goljuf, nič drugega.

Cesta beži pod vozom nazaj kakor začarana, a holmi in ravnice se od obeh strani počasi odmikajo. Ko pridrve tako do tam, kjer se cepi cesta, ga prime starka za roko in hoče obrniti konja.

— Zavijva malo, da izpiješ pri Trdorepnikovi polič vina. Gotovo si ga potreben.

— E, kaj, se obregne gospodar. Doma je vsega dovolj, pa boš drugod kupovala!

Drvijo naprej in so naenkrat doma.

Malo je pričelo deževati in pred hišo ni nikogar. Ko skaklja starka že preko praga, priteče iz kuhinje Matohovka, kima z glavo in hiti s pojočim glasom:

— Tako je prav, no, hvala bogu, no, tako je prav, no, hvala bogu.

Tudi Marko in Martin prideta iz hleva.

*

*

*

Večer je deževen in gostje se kmalu razidejo. Polona pomije steklenice in kozarce, želi gospodinji lahko noč in se napoti v svojo čumnato. Po stopnicah dviga počasi, in težavno noge, težko in trudno se pomika kvišku, ker je z njo neko breme, ki ji napolnjuje prsi in glavo in ves život. Okorno se privleče do vrat, jih odpre in zapre, sede naravnost na posteljo in glêda proti oknu, koder sili v izbo nekaj goste, umazano sive svetlobe. V glavo se ji ne prikrade nikakšna misel, na možganih leži isto turobno, pusto, prazno, toda težko občutje, ki se razpreda po prsih in po vseh delih njenega života.

Spodaj še hodijo sem in tja, gospodar kriči, kje je njegova pipa in tisti škornji, ki jih ima za delavnik, v hlevu muka krava, ki so ji vzeli teleta, po strehi in po drevju škrahlja mirni in tihotni majniški dež. Vreme se je popolnoma umirilo. Veter je utihnil, nebo se je zavilo v črnino, vsa priroda tiho ždi pod temino noči in pije dež, ki se siplje v gostih in lahkih kapljicah po njenih bilkah in vejah in grudah in kamenih.

Polona leno vstane in prižge svečo. Prične se slačiti, Odpne zadaj beli in prostrani predpasnik, zloži ga na postelji in položi na dno omare. Nato spusti na tla temnordeče krilo, ga prestopi, dvigne in poravna ter obesi v omaro. Ko odloži bluzo, razpusti lase, ki se ji obesijo po vratu in hrbtu v dveh debelih, svetlih in rahlih kitah. Potem sede in se sezuje.

Na mizi gori sveča s tenkim in nemirnim plamenom. Njena svetloba je zdaj močnejša, zdaj slabotnejša. Premetuje se po tleh, po stenah, po omari, po beli postelji in po tisti edini sliki, ki visi rdeča in modra na steni in predstavlja neznanega svetnika.

Polona stopi k sveči in gleda do ram gole roke, kjer se davno več ne poznajo odtiski prstov gospodarja, ki je bil skočil neki semanji večer za njo in jo zgrabil objestnoveselo za obe roki naenkrat. Koža je bela, gladka, napeta, teče v ostrih lokih na levo in desno in v nalahko zbočeni črti proti komolcu.

Zdaj, ko diha Polona vanj, je plamenček še nervoznejši. Naglo meče po njeni srajci, po golem vratu in rokah svoje svetle zaplate in jih enako naglo spet odmika.

Natakarica pilne svečo in leže z desno stranjo na posteljo.

Temno je, a okno je videti kakor polito z umazanim mlekom. Po dvorišču gre nekdo z lučjo v roki in v izbi se razsveti strop, omara pogleda iz teme in na postelji se motno zablesti Polonino koleno. Okroglo je, močno in krepko, polno kep in udrtin kakor v gozdu zdrava in mlada gabrina. Luč naglo ugasne in spet ni videti drugega kakor mlečno okno. Polono pa obvladuje občutek praznine. Tako ji je, kakor bi ne bila v čvrsto zidani izbi, temveč nekje daleč v nekem ogromnem prostoru, o katerem ni mogoče reči drugega, kakor da je prazen. In tudi v glavi, v prsih in v vsem telesu je občutje isto: vse je zdravo, mlado, krepko, toda vse je prazno.

Povišanje.

Seja občinskega odbora bi se morala pričeti ob šestih, toda nekoliko se je zakasnila zato, ker nekateri odborniki niso točni. Nekaj jih je prišlo četrť ure kasneje, nekaj dvajset minut in stari, šepasti Mandelj bo zamudil ravno pol ure.

Tajnik stoji ob pisalni mizi in tišči k prsim šop papirja. Je dolg, upognjen in nocoj izjemoma v lica rdeč, ker je nervozen.

Župan je star okoli petdeset let, hodi po sobi in govori važno o olepšavi trga. Pravi, da bi bilo dobro, če bi mali drevored za cerkvijo po angleško ostrigli.

Odborniki se spogledajo. Brivec, ki je slišal samo zadnjo besedo plane in vpraša, kako.

— Po angleško, ponovi župan.

Zdaj poseže vmes nizek mož, ki je videl v nekem velikem mestu tako ostrizene kostanje, kaže z roko in razlaga tako, kakor bi bilo to samo po sebi umevno.

— Pa kako to izgleda? vpraša suhi trgovec.

— Kakor živa meja.

Zdaj prišepa Mandelj in vsi se oddahnejo.

— Polnoštevilni smo, pravi nekdo, župan stopi naprej in vsi drugi gredo za njim v posvetovalnico.

Tajnik izroči papirje najmlajšemu odborniku ter se odstrani. Za seboj zapre vrata in hodi tiho po pisarni.

Zasliši glas zvončka, pozdrav župana, govor o pokojnem trškem meščanu, nato ropotanje s stoli, potem se mu zdi, da je velel župan: Preidimo na dnevni red!

Od stropa visi velika petrolejka, ki gori z zelenkastim plamenom mirno in dovolj svetlo. Pohištvo po sobi je staro kdove koliko let, tla že davno nišo več ravna in iz njih gledajo debele in svetle glave obrušenih žeblicev. Na steni visi slika Napoleona. Naslikana je s

svetlimi in pisanimi barvami na obledel, podolgovat papir. Mali vojskovodja sedi na belem konju, pa kaže svojim generalom s sabljo nekam predse, nemara proti Ljubljani.

Tajnik zasliši svoje ime in naenkrat mu je mučno. Stopi skozi vrata na hodnik in prične šetati.

Zunaj je deževno in še vse križem curlja in kaplja voda od streh in podstreškov. Hodnik je star, vegast in povsod nagnit. Pod njim teče nagla reka, ki je zadnje dni vsled neprestanega deževja močno narasla. Odsevi luči, ki gore na nasprotnem bregu, odsevajo po njej v dolgih svetlih progah, ki se nepretrgoma gibljejo in zibljejo in menjavajo. Zdaj jih pretrga senca v sredini, zdaj pri kraju, potem zavijejo kakor kače in se ne morejo umiriti.

Niže spodaj je lesen most in v njegove opore pritiska voda, šumi in se spenja po njih ter se jim grgrajoča in penasta umika.

Tajniku bije srce.

Deset let službuje tukaj in devet let čaka na povišanje plače. Nocoj teče tega pričakovanja devetkrat tristopetinšestdeset in dvanajsti večer. Posrečilo se mu je spraviti zadevo o svoji plači na dnevni red. Pol ure še in potem bo usoda odločena. Pojde domov, kjer ga vse čaka in misli ž njim. Njegova žena Marjeta, sinko Janezek in hčerke Ana, Metka in Karolina. Vsi vedo, da se ima nocoj nekaj zgoditi, tudi mala Metka, ki je stara tri leta, drži v ustih palček in čaka, čaka.

Gre v glavnem za tistih usodnih trideset kron, ki so mu manjkale dosledno vseh devet let vsak mesec. Tri tedne so živeli, potem je nastopil tisti nesrečni četrti teden, ko ni bilo beliča v hiši. Soseđa je dala malo zelja, pek kruha na kredo, toda mesar je bil sam župan in ta ni dal ničesar. Trije tedni so minili naglo, kakor bi jih nosil piš, zadnji pa se je vlekel kakor polž. Pripetilo se je to devetkrat dvanajstkrat, toda danes se konča, tista usodna ura že bije.

Tajnik se nasloni na preperelo ograjo in gleda v temno vodo, ki beži pod njim. In njegove misli gredo še naprej, še v boljše nade, ker je mogoče, da bo po-

višanje preseгло trideset kron in si bo njegova žena lahko nabavila nekaj spodnjega perila, ki ga že deset let nima in bo lahko kupila ta mesec eno in drugi mesec drugo brisačo, tudi šest robcev in nogavice, da bo imela enkrat po desetih letih spet cele na nogah. In čevlji?

Zdaj je jesen in bliža se še slabši čas. Janezek hodi v šolo in Karolina tudi. In njegov desni čevelj je zinil prav ob zunanji strani.

Tajniku pride naenkrat na misel mesto. He, he, mesto! Solnce, maj, cesta bela, čista, svetla, a on s svojo ženo in otroci na njej. Prišli so, da vidijo malo svet, da pokusijo, kako živi gospoda. Gredo v mestni vrt, tam so vrtiljaki, pojo lajne in stoji šotor velikega cirkusa. Oni, kakor gospoda iz mesta, sedejo na klop, gledajo in poslušajo. Lajna igra še huje, kakor farne orglje. Drobi, da nikoli tega. Visoko, nizko, tiho, glasno, kakor hočeš. Vidiš, sinko, tam pred zverinjakom tisto grdo žival? Tisto je opica. Je iz južnih krajev.

Ha, in dirindaj, in ljudje sem in tja, vojaki, ženske, mlado, staro in policaj.

— No, gospod policaj, saj lahko tukaj sedimo?

— A ste iz dežele?

— Tako je. Smo prišli malo pogledat, kaj dela svet.

Vidiš, policaj ne reče ne take ne take, ker je vse v redu. Obrne se in prestopa dalje.

Kaj pa cigara?

Evo, tukajle v prsnem žepu! Potegne iz nje slamico, jo zatakne za uhelj, vstane in stopi h kadilcu.

— He, gospod vojak, bi dali malo ognja? Smo z dežele, nič hudega!

Zdaj pa malo dalje, na vrt tistele gostilne, kjer je toliko miz, kakor bi se zbirale tam tri fare po trikrat na dan.

— Bo kaj, natararica? Le ne drži se tako, žena! Imamo še nekaj drobiža, ga slišiš? Meni mero, ženi mero, otrokom pa dve pokalici in kruha!

Glej, saj še drugačnega nimajo, kakor belega! Od hudirja!

To se prileže! Pivo vedno sveže, ne kakor v trgu pri Pipanu, ki ga pozabi v steklenicah na solncu.

In zdaj še malo po mestu, da slišimo vojaško godbo. Čindarasa, to ti igrajo! Žink, žink in še enkrat žink! Kako ti zapoje trobenta, tra, tra! Čindarasa, čindarasa!

Zdaj se zamaje ograja, na kateri sloni tajnik, leze nekam naprej, sicer počasi, tajnik se hoče umakniti nazaj, toda je že preveč nagnjen naprej, vse se zavrti, on, trhlo bruno, četvero desk in vse skupaj lopne in ploskne v bežečo vodo. Tajnika je udarilo nekaj po glavi in mu dene prvi hip dobro hlad vode, a naenkrat ga popade taka groza, da grabi krog sebe, kakor besen. Ali voda se umika njegovim rokam in nogam, pa beži z njim dalje in ga nosi zdaj globlje zdaj višje.

Vrata posvetovalnice se med tem odpro in stari Mandelj bije s palico ob tla.

- Halo, tajnik, sem, da izveš!
- He, tajnik, bliže, bliže!
- Častitamo!
- Kje pa je?
- Povišek znaša mesečno 40 kron!
- Naprej, možakar!

V tistem hipu pomoli tajnik tam spodaj pri mostu svojo mokro desnico z razprtimi prsti iz vode, ploskne z njo po vrtincu in penah ter izgine. Ne vidi ga nihče nikoli več.

Bolezen.

Čemažarjeva gospa sedi v čakalnici. Oblečena je v črno obleko, ki kaže da je že dolgo tega, kar je bila nova. Lasje, moleči izpod črnega, ponošenega klobuka, so pomešani z neubežno sivino, nekoliko poznih let. Njen blede podolgovati obraz je umen, blag in plemenit. Take so tudi črne in nekoliko trudne oči.

Pri vratih, ki peljejo k šefu tistega oddelka, kjer slušbuje njen soprog, stoji sluga v dolgi črni suknji, drži v levi dlani desni komolec in podpira z desnico glavo.

Še nekaj ljudi hodi po čakalnici, med njimi star, sivo porasel mož, ki potegne vsak hip sapo vase, napihne lice in puhne siloma predse.

Sluga stopi h gospe in pravi:

»Zdaj ste na vrsti vi.«

Gospa vzame iz črne mošnje bel robec, malo zakašlja in se obriše okrog ust. Sluga pomigne z glavo in prime za kljuko. Gospa pristopi naglo in prožno ter tiho izgine za vrati.

Šefova soba je zelo prostrana. Njegova pisalna miza nosi težak in visok nastavek, ki skriva tistega, ki sedi za njo. Od strani se prikaže njegova usnjata in suha glava. Ko opazi soprogo svojega višjega uradnika, naglo vstane, ji stopi naproti in jo pelje na zofo v nasprotnem kotu. Zdaj, ko stoji, izgleda kakor star, velikomesten ljubitelj žensk. Nič novega ni na njem, toda vse je okusno, vse se prilega, nič ne moti.

»Čast mi je,« se smehlja. »Gospod Čemažar na dopust, njegova vrla gospa pa mesto njega v urad. Izvolite sesti.«

»Gospod,« pravi gospa, »prišla sem k vam kakor hčerka k očetu. Svéta vas prosim.«

»Samo če ga vem. Poslušam pozorno.«

»Slabšega stanu ni, nego je uradniški, to itak veste. Plače nizke, da niti za hrano ne zadostujejo. Nobene nade, da se kaj izboljša. Familija pa pri nas velika, devet nas je, s služkinjo deset.«

»Fii,« zažvižga galantno šef, »to je dosti.«

»Mi smo, oprostite, živeli moralno, naravno, ne tako, kakor inteligenca dandanes. Mladi, zdravi zakoni brez otrok. Te mlade ženske se vozijo v tuja mesta, fej, kako se mi gnusijo. Toda nočem vas zadržavati. Naši otroci so še vsi nepreskrbljeni. Najstarejši sin je v zadnjem semestru visoke šole, drugi v prvem, dva v gimnaziji, ena deklica na učiteljišču in tako. No, to je vse v redu. Mojega soproga poznate dobro; čast mu, neoporečen je od pete do glave. Prej se je bavil nekoliko, o prostih urah, s politiko. Pisal je v list zdaj tako, zdaj tako, kakor so nanesle prilike, in plačali so mu vse, ne sicer sijajno, nekaj pa le. Ali vas zelo zadržujem?«

»Ne, ne gospa. Jako me zanima, kaj boste povedali.«

»Veste, mnogokrat se je sam sebi smejal, ko je vtikal v žep članek, ki ga je spisal in je izšel drugi dan v listu. Naenkrat pa se je vsega naveličal in mi dejal, da se ne bo več tako prodajal. Če si res mož, je rekel, ne moreš biti strankar. Pri stranki je glavna stvar skupna disciplina, te pa prava samostojnost ne prenese.«

»In zdaj je pisanje opustil? Zelo škoda! Njegovi članki so bili duhoviti.«

»Ne, ni ga opustil. Piše še, toda — pesmi.«

Gospod šef pogleda debelo in neverjetno, zmaje z glavo in se prestopi po sobi.

»Da, gospod. Piše jih!«

»Neverjetno!«

»Kaj ne! Toda ni rešitve.«

»Povejte mu vendar, recite mu pametno besedo.«

»Ravno zaradi tega sem prišla k vam. S prošnjo namreč, da bi mu rekli to besedo vi. Jaz sem mu že enkrat namignila — tako od daleč, toda pogledal me je tako čudno, skoro pretresljivo — in rečeno sem takoj popravila.«

»Kako pa, oprostite, pravzaprav to veste?«

»Kaj?«

»No, da dela pesmi.«

»Našla sem jih, ko je pozabil doma ključ od glavnega predala svoje mize. Potem vedno premišlja, je rad sam, hodi iz kota v kot, po drevoredu posluša ptice in gleda rože in drevje. Dvakrat me je tudi že ponoči zbudil in mi prebral nekaj pesmi, ki jih je ravno zložil.«

»Neverjetno. Kakšne pa so?«

»Tako — bolj kratke navadno. Sicer se pa nič ne spoznam in sem prišla tudi zaradi tega k vam. Toda najprej mi povejte, kako je s tem delom. Ali kaj nese?«

»Ne, nič. Nekaj jih poznam, ki se bavijo s temi rečmi. Eden na primer je že star, pa nima nikjer nič. Ljudje mu sicer včasih pravijo, glejte, naš prvi pisatelj, no, in to je vse.«

»Listi, ki take stvari priobčujejo, nemara kaj plačajo?«

»Nič! Pravijo celo, da plačajo sotrudniki listom za to, da priobčijo njihove pesmi.«

»Bežite! Kaj poveste! O — oh! Vidite, kako težko je to! Toda zdi se mi, da malo pa le pretiravate. Prej sem rekla, da sem prišla k vam tudi zaradi tega, ker se na pesmi ne spoznam. Doma sem jih skrivaj par vzela in jih vam tu prinašam. Čakajte, tukaj so.«

Gospa privleče iz mošnje par listov papirja in jih izroči šefu.

»No, pokažite! Da vidimo!«

Šef čita.

»Ko se teme gosté,
ko veje ječe
v viharju nekje,
kot ptica plaha se stisne
moje srcé.«

Šef maje rami, drži list v roki in premišlja.

»Nepojmljivo! O vrednosti pesmi pa se mi niti ne sanja.«

»In,« pravi gospa, »in rekel je že, da bo izdal celo zbirko pesmi, prav knjigo — na svoje stroške. V teh časih pomanjkanja.«

»Nesmisel!«

»Oh,« vzdihne gospa, pobesi obraz in gleda nekaj časa v tla.

»In še to,« povzame čez nekaj časa ter pomoli šefu nov list.

Šef čita.

»Po cesti sape pihajo,
v bližini voda šumi,
na nebu mrzlem in žalostnem
nobene zvezde ni.
Večer je prazen in zapuščen,
in ki njo išče, srce
še praznejše, zapuščenейše,
še daleč bolj žalostno je.
Oh, menda pri oknu je ljubica,
zamišljena v temo to zre,
spominja se vsega, vsega,
samo mene ne...«

Gospa je vzela medtem iz mošnje robec in si briše solzne oči.

»Neverjetno,« pravi ogorčeno in važno šef.

»To je, kar je najhujše,« šepne gospa in se nalahko usekne. »Povrh vsega, kaj ne, pa še to! Oh, ali ni grozno!«

»No, no,« prične šef pomirljivo, »petdeset let je že prekoračil, zato menda ne bo sile. Pomirite se, gospa, ne jemljite si te stvari preveč k srcu. Vsi pesniki fantazirajo.«

»Zdaj prosim pa še samo vašega sveta. Kaj naj storim?«

Šef se malo prestopi, prekriža roke na hrbtu, pogleda strop, potem nolite in obstane končno sredi sobe ter upre oči v gospo.

»Veste,« pravi, »svetujem vam, da ga pustite v miru. Pesnikovanje je bolezen. V takem slučaju, kakoršen je ta, preide vse gotovo zlepa in samo od sebe. Ravnajte z njim blagohotno, kakor z bolnikom. Prepričan sem, da bo kmalu dobro. Tudi sam ne bom silil vanj.«

Gospa se nato zahvali, vljudno poslovi in odide.

Ljubica.

Ponoči okoli enajste ure je udaril nekdo po oknu, in Rožanec je skočil s postelje.

Tema je bila kakor v rogu in znotraj in zunaj je molčala gluha tišina izredno mrzle januarske noči leta 1917.

Soba je bila slabo kurjena, toda Rožanec ni čutil mraza, dasi je stal golonog in v sami srajci. Zdaj je udarilo po oknu drugič — brez straha, energično, zapovedujoče.

Rožanec se je nekoliko zavedel, spanec ga je minil, z njim groza, in mesto nje ga je obšla jeza.

— Kdo, hudirja, zbija z menoj tako neumne šale!

Stopil je korak naprej, toda spet obstal in premišljal.

— Nič! je sklenil. Naj gre pijanec naprej. Bo že našel pravo okno.

Tipal je nazaj k postelji, našel konec odeje, jo dvignil in zlezel počasi in udobno podnjo. Hotel je zaspati, misliti nekaj navadnega, zazibati samega sebe v sanje.

Do pozne noči je sedel v kavarni in se menil s prijatelji, po njegovo boljše: z znanci. Glede prijateljev si je bil že davno na jasnem. Včasih je mislil, da jih ima, pozneje je spoznal, da jih ni še nikoli imel. Menil je, da je nemara sam posebnež, toda obenem je vedel, da je naletel pri vseh na slabosti, ki jih ni mogel nikakor prenašati. Da bi lovil prijatelj pod mizo roko njegove ljubice, tega ne prenese. Naj se petkrat rodi in prerodi, tega ne prenese. Da bi prijatelj rabil njegov denar, zraven pa zabavljal čez dela njegovega peresa, tega tudi ne prenese. Je vse zaman!

Nocoj je govoril z nekaterimi mlajšimi literati o duhu, ki plove v sedanji umetnosti. V njej je nekaj političnega, nekaj vsakdanjega, nekaj neumetniškega. Če

kdo zapiše misel o Jugoslovanih, potem dobi spis šele veljavo, kar je docela napačno. Spominja se mladih časov, ko so sedeli v nizki kavarni nadebudni mladeniči — on med njimi — in niso imeli očes ne ušes za ničesar drugega na svetu, kakor za lepoto, za umetnost. Kaj politika, shodi, zborovanja! Zdaj pa prinašajo slabe tendenciozne pesmi vodilni listi!

Toda stvar je treba vzeti drugače. Živeli so na svetu veliki ljudje in v velikih dobah, ki niso imeli smisla za vso silovito zunanjost, ki jih je obdajala. Bilo je pa tudi narobe: Umetniki so bili tisti, ki so narekovali narodu veliki čas in veliko misel. Ali med temi zadnjimi in nami zija občutna razlika. Tam so znali pisci umetniško govoriti, pri nas ti pa vrže v svojo pesem ali povest besedo o jugoslovanstvu in misli, da je umetnik.

Zdaj je spet udarilo po oknu. Tako odločno trkajo policaji ali ljudje, ki hočejo koga za vsako ceno prebuditi. In ga morajo prebuditi, ker zahtevajo, da govore ž njim brez odlašanja.

Rožanec dvigne glavo, posluša in premišlja in vstane.

Počasi in tipaje na desno in levo gre proti oknu. Odpre ga in potegne previdno vrvico. Zastor se dvigne, pred oči se vsuje mlečna tema meglene noči.

Rožanec še malo potegne in zdaj opazi na šipi žensko pest.

— Za vraga! Kakšna stvar? mrmra, potegne vrv do konca in odpre naglo tudi vnanje okno.

— Jaz sem, pravi ženski glas.

Rožanec obstoji, ne ve, kaj bi storil, gleda predse.

— Odpri mi!

Mehanično se obrne od okna, ne da bi ga zaprl, tiplje počasi do stola, kamor je zložil in obesil obleko, spomni se, da je ključ v suknji, in tiplje dalje do kota tik vrat, kjer najde počasi ključ. Vrne se k oknu, kolikor more previdno, izroči ključ in zapre. Naenkrat se vzemiri, ker se spomni, da je polnoči in on v sami srajci, skoro teče do vrat, ne da bi pomislil, kako lahko kam zadene in kaj prevrne, obrne v njih dvakrat ključ in skoči naglo pod odejo.

Sliši, kako škrtne pridržano v vežnih vratih ključ, čuje pritajene korake, kljuka se uda pritisku, vrata se odpro in ženska stoji v sobi. Vse je tiho in njen glas je prvi, ki prelomi nočno tišino.

— Ali si, ali nisi?

Vpraša tiho, negotovo, ker jo prestraši misel, če bi ne bil to on, temveč kdo drugi, ki se je naselil v tej sobi nemara predvčerajšnjem ali včeraj.

On gleda ostro izpod odeje v temo, kjer sluti, da stoji ona, in vzdahne.

— O — sem. Pravi, pravi! Sedi, Helena.

In čez nekaj časa doda tako, da se mu po glasu pozna, kako kroti svojo radovednost.

— No, nekako pozna si, nenadna. Mož je doma, ali ga ni?

— Doma, odgovori ona odločno in krepko nadaljuje. Danes, nocoj, komaj nekaj minut je od tega, sem mu povedala, kako mislim, razkrila sem se mu vse!

— Za pet ran božjih!

Njegov glas je stisnjen, nesrečen, primeren smislu izgovorjenih besed. Roke dvigne izpod odeje in se prime za glavo.

— Kaj si mu razkrila?

— Besedičil je spet na tisti svoj otročji način: Helenica, zdaj ko si že v sami ... pridi bliže, sedi mi v naročje ... To me je podžgalo, to me je vnelo. Bila sem odkrita.

— In si rekla?

— Povedala sem, da se mi gnusi, da sem ga vzela v zmoti, zlasti vsled nagovarjanja rajne matere, da sem zdaj spoznala to razmerje, da ni v meni do njega niti trohice sočutja, nikar naklonjenosti ali celo ljubezni. Vprašal me je, kdaj in kako sem to spoznala?

— In odgovorila si?

— Odkar poznam njega, Petra Rožanca, od tedaj vem, da si mi ti povsod na potu.

— Vedno sem ti pravil, prične on nekoliko poparjeno, ponovil sem ti tolikrat in tolikrat, da ljubezen ni tisto, kar oznanjajo zvonovi iz lin. Ljubezen je tiho, nežno, breztelesno, božansko bitje, ki družijo tajno dva

srečna človeka. Zakaj, misliš, da mi ugaja katoliški zakon? Zato, ker ljudje niti ne opazijo več, da se dva še ljubita, ko sta enkrat poročena. Torej zaradi diskrecije. Ti pa kričiš vanj, v svojega moža, o katerem sem ti že tolikrat pravil, da je vrla, narodna, ljudomila duša, moje nesrečno ime! In — kar je še posebno zoprno, midva sva stara prijatelja. Sam me je seznanil s teboj, sam me je vabil, češ, moja gospa se zate zanima, dasi me še nisi poznala.

— Moja slabost, če hočeš, je odkritost. Vem, da sem le slabotna ženska, toda hinavstva, kakor ga redno izrablja cela vrsta znanih zakonskih mož, nisem zmožna. Kar je v srcu, to je na jeziku.

— Kaj, no, in kaj je rekel, ko si mu izrekla moje ime?

— Premišljal je, potem je vprašal, če me imaš rad. Odgovorila sem, da zdaj še ne, toda imel bi me že davno, če bi ne delal napotja on, ki je nesreča, zmota in obup mojega življenja.

— In nato si šla.

— Šla in povedala, kam grem. K njemu grem, naravnost k Petru. Naročil je, naj te pozdravim in izrazim željo, da bi rad čimprej s teboj govoril.

— Prosim te, prižgi svetilko, žveplenke so na mizi. In — govori tiho. Stena je zidana samo po eno opeko in se čuje vse skozi. Gospodinja spi zraven, je debela in grda, je tretjerednica... sicer je že tako prepozno: lahko kričiš, jutri me bo tako ali tako odslovila.

Helena vprasne žveplenko in čaka, da se drobni plamenček razgori.

— Kje pa dobiti drugo sobo? Saj je vse zasedeno: vojaki, begunci, pisarne, sploh prekleta vojska! Tebi je lahko: vrneš se k možu, pa imaš stanovanje!

Žveplenka naenkrat pade in ugasne. Helena vzdikne ogorčeno: Od tebe grem pod vlak ali v vodo!

— Poglej no za žveplenko, da ne zasmodiš preproge! In prižgi luč!

Spet gori nova žveplenka, polagoma se razgori luč, pohištvo pogleda iz teme, slike zlezejo iz sten s svojimi

debelimi zlatimi okvirji in v zrcalu se pokaže slika Helene, stol, ki stoji tik njega, in miza z ozkim in dolgim čipkastim prtom.

Gledata se.

Helena ni visoka, ali tenka je in vitka kakor breza v šumi. Zelena obleka se je drži brez gubice, kakor bi bila nanjo vlita, in temni široki klobuk ji stoji trdno na glavi, kakor bi bil zrastel iz njenih črnih las. Vidi se desno stopalo, ki je majhno kakor noga svetnice v oltarju, vidi se roka z drobnimi, nekoliko nazaj upognjenimi prsti, ki božajo kocasti muf. Obraz je ovalen, nos majhen, nekoliko pederzen, lica pravilna, ustne tenke, oči temne, žgoče, obdane s slikovitimi trepalnicami in obrvmi. Uhlja sta kakor dve rdeči okusni morski školjki.

Peter drži eno roko na odeji, eno pod glavo. Kože je rjave, las mehkih, črnih in skuštranih, oči podjetnih, fantovskih in pod nosom mu senčijo ustnico temni, nekoliko pristriženi brki. Vrat je razgaljen, vitek in brez zabreklih žil.

Helena se prične smehljati.

— Za svojo osebo, Peter, izjavljam, da ne grem več od tebe.

Stopi par korakov naprej in sramežljivo obstane.

— Če hočeš, dostavi, mi daš zdaj lahko roko!

*

*

*

Drugi dan proti večeru je sedel Peter za mizo, po-tezal predse knjige, jih odpiral in zapiral, vstajal, hodil do okna, se tam ustavljal in pisal po rosnih šipah: Moram, moram, moram!

Pričel je nerazumno momljati:

— Moram misliti! Glava polna, vrag, saprament!

Helena je dremala v naslonjaču, in ko je postal glasnejši, se je popolnoma prebudila.

— Kaj si rekel? Kaj bi rad?

— Eh, nič!

— Le povej, povej!

— Glavo imam polno misli. Ven bi moral, kam v samoto, da se razmislim.

Helena je vstala, drobna, prikupna, kakor je bila, mu položila roko za vrat, stopila na prste, potisnila njegovo glavo navzdol in ga poljubila igraje se z njegovimi ustnicami in brki.

— Pojdi, revček, zakaj pa ne. Samo kmalu pridi domov. Čez eno uro, ali največ čez poldrugo uro. Med tem časom kupim večerjo.

Peter je gledal nekako porednouporno, obljubil, da gotovo kmalu pride, oblekel suknjo, vzel klobuk in palico in s prijaznim poklonom odšel.

Zunaj je bilo vreme zimsko, neugodno. Mrzla sapa se je zaganjala v hiše in vogle, dvigala prah, ki je bil suh in mrzel ter pomešan s snegom, in ga puhala ljudem v usta in v oči. Za sprehod je bil dan gotovo nepri-meren. Petru tudi ni bilo zato. Šel je po bližnjicah do gostilne, kjer je navadno posedal s tovariši. Bil je kmalu v dolgi ozki ulici z visokimi hišami, ki so si stale tako blizu nasproti, da bi bil stopil povsod z nadstropja ene v nadstropje druge. Gostilna je imela starinski, skoro veličasten uhod, kakor jih vidimo pri starih hišah historičnih mest. Na vsako stran je stalo več stebrov, nad njimi se je bočilo več lokov in ti loki so nosili grb in grdogled relief glave davnega plemenitaša, ki je dal hišo postaviti in ki je prvi v njej stoloval. Še više je majala sapa zeleno pobarvano ploščo kositra, na katero je bila naslikana rdeča raca z belim kljunom. In pod sliko se je vil v obliki traka napis: Pri rdeči raci.

Drugovi so sedeli za mizo. Kipar Podobnik, rjav fant z belimi zobmi, rjavimi svetlimi očmi in zelo lepimi, mehkiimi, skoro črnimi lasmi, zbranimi v frizuro, ki je ni ustvaril brivec, temveč se je razvila sama od sebe. Potem grafik Roženkravt, droben fant z očali, z ven potegnjenim nosom, z zavihanimi majhnimi brki in z nekoliko velikimi uhlji. Nosil je dolge tesno ob glavi nazaj počesane lase in nepretrgoma se je pečal z angleško pipo, ki je bila videti kaj samoglava in muhasta. Tik njega je sedel bolni esejist Rudolf Sejavec. Bil je bled, očitvidno jetičen človek, čemerren, vedno pozoren, če se mu ne kadi prijateljeva pipa pod nos, zadirčen, pa jako naobražen. Popil je več vode kakor vina, ker je trdil,

da mu ne škoduje nobena stvar tako zelo kakor alkohol. Tipal se je vedno pod pazduhami in po prsih, če se morda poti, prijemal se za glavo, če nima nemara vročine, in se prav rad razgovarjal o svoji bolezni, dasi je smešil končno samega sebe, toda vselej šele takrat, kadar je videl, da s takim razlaganjem dolgočasi.

Peter je vstopil od vseh treh strani slavnostno pozdravljen.

— O, o, o! je zapel trikrat kipar, se dvignil in pogledal čez mizo, če je stol pripravljen. Izvoli, gospod! Težko te pričakujemo.

Peter se je slekel, pobožal natakario po licu, ji vzel cvetlico, ki jo je nosila na prsih, in si jo zataknil v gumbnico.

— Eno četrtinko rumenega brez vode!

— Gre za povišanje honorarjev, je rekel esejist. Pojutranjem pridi, da se snidemo z založniki. To je sramota, za kakšne nizke cene smo pisali! To se ne sme goditi nič več. Če voditelji naših strank mislijo, da je kultura nepotrebna, naj delajo brez nje. Videli bodo, kam pridejo. Poznam založnika, ki je obogatel, pisatelj pa, ki je največ pri njem izdal, nima ne denarja, ne strehe. To so škandali!

— Gotovo, pravi Peter. Mi smo tlačanili. Zdaj je tlake konec. Čez leto ali dve ali še prej imamo svobodno jugoslovansko državo. V njej se razmahnemo. V naših dušah je že tlaka minila, naše duše so že svobodne.

— Že danes? vpraša kipar.

— Že danes! Tako gotova je naša svoboda.

— Seveda, pritrdi precej plitvo grafik in vrta z mezinco po pipi. Če je volja, je vse dobljeno. In doda brezmiselno: To je pri živalih ravno tako kakor pri ljudeh!

— Govoriš, ga ošvrkne s pogledom in besedo kipar, kakor moja gospodinja. Danes opoldne je prišla v sobo, in rekla: Zjutraj so pa tudi v cerkvi pridigali o jugoslovanski državi. Bilo je tako lepo, da smo vsi jokali. — In v eni sapi hiti naprej: Pa Birkovka — tvoja gospodinja, Peter, — je bila pri meni in je hudo tarnala. Tisti

vaš prijatelj, ki gleda tako zapeljivo kakor sam smrtni greh, da ni in da ni za hišo.

— Kaj praviš? poseže vmes Peter, nekoliko bled in takoj nato nekoliko rdeč.

— Saj že vemo, zamahne z roko esejist. Taka zgodbica! Za druge kraje še mušica ne, za naše mesto slon!

— Kako pa? se zanima grafik. Boš pa vendar kaj povedal!

— Saj je lepa reč! pravi Peter. Tudi prave poezije se ji ne manjka.

— Kar po pravici se razodeni, sili kipar in se smehlja, a blede Sejavec gleda brezbrizno stran in popravlja z levico nanosnik.

— Enkrat poleti, pripoveduje Peter, smo šli v gorenjske hribe: neki zakonski mož, njegova žena in jaz. Šli smo na vse zgodaj, hodili do malega ves dan in obtičali zvečer v krčmi pod gorami. Gotove ženske so rojene samo za ljubice. Tako je in ostane to bitje. Ljubko, nežno, prikupno, dražestno. A mož poštenjak, narodnjak, korenina. Gledal sem jo ves dan pred sabo, enkrat na desni, enkrat na levi, krotko veverico, smehljajočo se mačico. Spila je kozarec vina in njene oči so se vnele. Njene nevelike in preljubke oči! Nekaj me je dvignilo in šel sem ven. Kakšna noč! Zvezda pri zvezdi, v bližini temni vrhovi, okoli in okoli speče rože in trave in drevje, a zrak krog tebe kakor živo zdravje!

— Za zdravega, je zamrmral esejist, načmeril ustne in gledal še vedno stran.

— Grem tako, ležem na hrbet, prekrižam pod glavo roke in gledam v nebo. Kakšna lepota ves ta neobsežni večer, kakšna lepota! — Trava šumi, prihaja ženska. Nagnem se previdno, da jo skrivoma vidim. Stopa po rožah, vidim, da se za njo dvigajo. Lahka je kakor sanja. Gleda kvišku, v daljavo, zastre oči z drobnimi dlanmi in joče, joče — tako, kakor jočejo mlade, najlepše ljubice. Vstanem — no, Sejavec, na koncu sem. Ta ženska se je preselila včeraj k meni.

— Briga me, mrmra esejist. Druga dva molčita in se udobno zamislita.

Ura je že pozna, plačajo in gredo, a zunaj naletuje sneg, burja vije in vreme je sploh gabno. Popolnoma temno je.

— Fej, zabavlja esejist, tako vreme in taka povest!

— Kaj, vpraša rezko kipar.

— Taka povest, kdo ga bo pa poslušal!

Kipar se naenkrat razburi, maha z dežnikom in skoro kriči: Hvaležen bodi, da ti pove še kdo nekaj iz tistega pravega, resničnega življenja, o katerem mi vsi, ves svet še komaj sanja. Veseli se, prase, če moreš za hip pozabiti moro, ki te tlači, to neznosno ozračje, v katerem moraš dihati in živeti.

In še bolj maha z dežnikom in ga hoče udariti.

Grafik ga vleče za seboj in momlja: Pusti ga, je bolan.

— Prase, prase, sika kipar in kliče Petru: Ali dovoliš, da te obiščem?

— Pridi, oba te bova vesela.

— Peter Rožanec, vzklikne rezko Sejavec. Tiste morale, ki jo ima vsak človek, če je reš človek, ti manjka. Nimaš je ne v svojem življenju, ne v svojih spisih.

Razidejo se. —

Peter je spil štiri četrtinke dobrega vina, kar mu je dalo moči, poguma in zanosa. Domisli se na kavarno, toda v njegovo kavarno zahaja tudi on — Helenin mož.

— Nič zato, nič zato, govori predse. Kaj pa more on meni, kaj mu pa morem jaz pomagati! To so naša čustva, naša srca, Ta so nad nami, nad našo pametjo!

Govori predse, zamahuje s palico, da dá besedam potrebni povdarek, lovi suknjo, ki se mu je ne ljubi zapeti in ki jo razgrinja burja kakor rjuho.

Hiti po ulicah sem, po ulicah tja, pride do kavarne in plane vanjo. Zdaj ne misli davno več na to, da bi se ognil Heleninemu možu, zdaj ga naravnost išče. Ustavi se tik vrat in gleda naprej in gleda nazaj, kje tiči. Opazi ga in koraka žurno in odkrito proti njemu.

— Živio, Francé, ga pozdravlja čez tri mize od stene, kamor obeša svršnik, palico in klobuk. Zunaj sem

bil nocoj, do zdajle sem sedel v gostilni, po poti pa sem se domislil nate in sem si dejal, da te moram poiskati.

Med tem sede.

— Kaj pa imam jaz proti tebi, in ti proti meni, vem, da nimaš nič, toda to so drugačne stvari. To je življenje, prijatelj Francé, ne zaježiva ga ne ti ne jaz. Kaj so pa opravili tisti, ki so mesarili, kaj?

Starikavi, pa še dovolj močni uradnik s sivimi neurejenimi in ščetinastimi brki in s plešo skoro po vsi glavi poimežikuje, debele žile po rokah se mu tresejo, toda vidi se, da ga je Peter iznenadil, presenetil. Zmešal je njegove misli, ki si jih je bil uravnal o tej stvari, in zdaj jih spet zbira, toda zaman se prime za vroče čelo, razbit je, raztresen, negotov.

Peter ga prime za roko in govori dalje:

— Ne jezi se, udaj se, Francé! Nisem ji rekel enkrat, tolikrat in tolikrat sem ji dejal, imej ga rada, zlata duša je, prava naša narodna korenina, sijajen značaj — to, Francé, sem vedno mislil o tebi in to mislim, moja čast za to, še danes, še ta trenotek in bom mislil, dokler bom živ. Povem ti, da sem ti jo spravil v hišo trikrat, ko je hotela oditi. Vrnil sem ti jo trikrat, ne švadroniram. Toda zdaj je prišlo tako, da me samega boli srce.

— Kaj zahtevate, je vprašal natakar.

— Prišlo je — kozarček konjaka mi prinesite, naj vzame vrag vse skupaj, tudi ti pij konjak, Francé, stekleničico prinesite in dva kozarčka — prišlo je kakor glas božji v starem testamentu. Govori zdaj, iztresel sem se ti, govori zdaj, da ne bom mislil, da si name jezen, ker to bi mi bilo pri vsej stvari najhuje.

— Poznam ljudi, govori hripavo uradnik, ki bi napravili mesnico. Tudi jaz nimam polžje krvi. Včeraj sem razbil stol, tintnik sem vrgel ob tla in pohodil sem tisto fotografijo, kjer sva slikana skupaj. Toda potem sem postavil na mizo zelenko. Alkohol mi jemlje odločnost. Tudi danes bi te ne gledal tako pred sabo, dasi sem te imel zelo rad in te še sedaj ne morem prav sovražiti, toda potikam se po krčmah že od mraka.

Vstal je, šel ven in se oprijemal spotoma ob stole in mize.

Natakar je prinesel konjaka, natočil oba kozarčka, Peter je svojega zvrnil in gledal po kavarni. Vse v tistem dimu se je spomnil naenkrat na Heleno in videl sobo in njo, kako preklada za mizo svojo glavo, mečka v brezmočni jezi droben robec in posluša korak, ki odmeva po trotoarju. Obšlo ga je novo, mehko čustvo. Čutil je, da se mu na ta način nocoj ne ljubi več govoriti, pogledal je, kje visi njegova suknja in klobuk in palica.

Francé se je vrnil.

Peter si je natočil kozarec in dejal: Pijva, nocoj nisem več za rabo. Natakar, je klical, plačal bi rad.

Vstal je in se oblekel.

Plačal je konjak in ponudil uradniku roko.

— Kar pojdi, zbogom, je mahal z desnico ta in težko sopel sredi krčevitega zastaranega kašlja, ki ga je nenadoma zagrabil.

Peter je hitel domov, kakor bi plaval na krilih hrepenjenja. Ves v mislih na Heleno skoro ni opazil, kdaj je odklenil vežne duri in da je že tudi sobna vrata zaprl za seboj. Planil je k njej, k še vedno čuječi, objokani in stiskajoči v drobne dlani neznatni robček.

— Eh, ne jezi se, samo nocoj sem ti to napravil, zdaj nikdar več. Spomni se rajši — med tem je vrgel na stol suknjo in klobuk, palica je zropotala po tleh — spomni se, Helenica, na tisti gorenjski večer, ko sem ležal v travi in si ti prišla iz krčme in jokala od same čudovite lepote tiste poletne noči — Peter je sedel že pri njej na zofi in jo tiščal k sebi — jaz pa sem planil k tebi in vzkliknil tako, kakor vzkliknem zdajle: Joj, dekliček, kako srčno te imam rad!

Ljubila sta se vroče in nežno obenem, in ko sta se pomirila, sta pričela večerjati kakor najsrečnejši zakonski parček. Helena je postavila na mizo krožnik z narezkom, pol hlebčka še dosti užitnega kruha in steklenico dobrega domačega vina.

Med jedjo je opazil Peter na mizi pismo. Vzel ga je v roke in čital: Ker se bojim Boga in vem, da bomo morali vsi enkrat umreti in potem pred sodbo božjo, Vam odpovedujem mesečno sobo. Pojdite čimpreje! Bog Vas vari! Vaša gospodinja Marija Birk.

Helena ga je gledala poredno, in tudi Peter se je smejal. V odgovor jo je poljubil in izvrnil takoj nato kozarec vina.

*

*

*

Kake tri tedne na to, bila je sobota, je sedel Peter v nizkem naslanjaču pri zakurjeni peči in gledal zamišljeno in nekoliko nervozno po tleh. Brado je podpiral z desno roko, levo je iztezal po kolenu, brez glasu je bil, brez giba.

Helena je zalivala cvetice, ki so stale na okrogli pleteni mizici blizu okna, in krmila rdečo ribico, ki je plavala med vodnim zelenjem v štirioglati stekleni posodi, stoječi sredi cvetličnih lončkov.

Soba je imela dve okni, obe okrašeni s tenkimi belimi zastori. Po tleh ni bilo preprog, toda parketi so bili čisti in svetli. Pohištvo ni kazalo razkošja, a vse, kar je stalo v sobi, je bilo snažno, lično in na svojem mestu.

Imela sta še eno sobo, za spoznanje manjšo, in kuhinjo z oknom na vrt. Stanovala sta tukaj že več kakor štirinajst dni in živela v najboljšem miru s sosedi in sosedami. Sveti zakon v tej hiši in v tem koncu mesta očitno ni imel tako odločnih privržencev, kakor je bila prejšnja Petrova gospodinja.

Med tem časom je izvedla vojaška oblast tretja prebiranja, pri katerih je bil Peter potrjen h domačemu domobranskemu polku. Večkrat je na vse bodoče vojaške težave pozabil, še večkrat pa so ga obletavale tako črne misli, da si ni mogel najti ne mesta ne miru.

Današnje popoldne je imel na primer zelo črne, divje in fantastične misli. Dasi je bil suhec in slabič, je vendar videl samega sebe sredi najhujših napadov. Kjer zabada človek človeka z bajonetom, kjer sekajo človeško meso kakor volovsko, kjer se streljajo kakor blazni, tam je videl sebe, plašnega, obupanega, nevedočega, kaj storiti, kam se pogrezniti. Premišljal je posebno o tem, kako more vzeti oblast človeka, ki je po svoji notranjosti (in ta je gotovo več kakor vnanjost) za vojaka popolnoma nesposoben in nezmožen, pa ga vtakniti med krdelo, ki

pojde streljat, klat in morit. Človek na primer, popolen filantrop, dobi nekega dne nase vojaško suknjo, obuti mora orjaške čevlje s silnimi žebli in podkvami, vreči preko rame puško, opasati ledja z zalogami smrtonosnih patron, obesiti nase bajonet za prebadanje človeških prsi in paranje trebuhov, pa hajdi v jarek in nad tako zvanega sovraga. Ta človek pa je tak, da je pogledal v življenju stran, kadar je videl mesarja, ki je gnal vola, bil je ogorčen na hlapca, ki je tepel konja, pazil je, da bi ne pritisnil s knjigo mravljinca, ki je lezel po njegovi pisalni mizi, in ko je hotel stopiti na škodljivega majskega hrošča, se je vendar še premislil in ga sunil s paličico v bližnji grm. To dobro bitje gre zdaj na fronto. Kot vojak naj strelja ljudi, ki mu niso še nikoli ničesar storili in ki jih ni še nikoli videl. Strelja jih naj v glavo, v prsi ali trebuh, ker so te rane najhujše in povzročijo skoro gotovo smrt. Pri napadih naj zasaja bajonet v meso teh neznancev. Obrne naj puško in udari s kopitom po glavi tistega, ki mu je najbližji, da mu razbije lobanjo in da se mu razlijejo možgani po ramah, prsih in hrbtu kakor krvav močnik.

Tako je ogorčeno premišljal Peter, ko je vstopil kipar Podobnik. Ta je bil srečnejši. Tudi pri tretjih prebiranjih ni bil vzet in živel je nemoteno dalje svoje staro in veselo samsko življenje.

Poklonil se je Heleni, stopil k njej in ji poljubil roko, kar sicer ni bila njegova navada. Odložil je klobuk in palico in suknjo, primaknil stol nasproti Petru, sedel in povabil Heleno, naj pride bliže in prisede. Helena je prišla in Podobnik ji je rekel nedolžno:

— Cvetlice zalivate, rdečo ribico imate, kako deklško in ljubko! Takoj se je obrnil k Petru in nadaljeval z istim mehkim glasom: Kaj pa ti, Peterček? Spet pre-mišljaš? Vihtiš bajonet, kroglje frče okoli tvoje glave, ti pa greš in ukradeš gardnemu polku zastavo. Na dopust prideš ves srebrn in zlat!

— Pusti šale, to niso smešne stvari. Pustiti moraš življenje, ki si ga vaju, in pričeti drugo, ki ti je najbolj odvratno in zoprno.

— No, malo poznam razmere, dovoli mi. Pojdeš v kako pisarno in tam ti ne bo sile. Spoznaš nekaj zanimivih tipov, ki jih opišeš ter se z njimi proslaviš. Gospa Helena, ni res, te obišče? Kakšno veselje!

— Pretiravate, gospod, meni Helena in se nekoliko prizadeta smehlja. Kakšen dan me komaj vidi. In če me tudi včasih pogleda, se mi zdi, kakor bi bila iz stekla. Ne vidi me, stavila bi, kar skozme gleda.

— Eh, zamahne Peter, ti si ženskica, nič drugega. Veš, Podobnik, jaz sem pa zadnje čase razmišljal popolnoma druge stvari. Kritiki so me trgali, prav so imeli. Vzel sem v roke neko svojo knjigo, čital in čital, toda nisem mogel verjeti, da sem jaz to pisal. Slabo, rečem ti, neverjetno slabo. In tako pišem jaz, ki vem, kaj je dobro. To je pomanjkanje energije, slab značaj, popustljivost duha, ki ga prevladuje vedno telo. Mi znamo v kavarni za mizo in v gostilni, za pisalno mizo, oziroma v ateljejih smo pa s svojimi deli vsaj pičli, če ne tudi slabi. Besede imamo, načrte imamo, silovita platna, učinkovite kipe in romane po 400 in 500 strani, toda vse za gostilniško mizo, v delu pa nič.

— E, je zategnil kipar, saj ni treba romanov, saj je dobro tudi 50 izvrstnih novel.

— Novel je treba in romanov! Vsega je treba! Velikih in majhnih platen, kipov in kipcev! Velike kulture je treba, ki nam nudi vse.

— Črnogled je, kaj ne, meni prijazna Helena. Dajmo, Peterček, pomenimo se rajši kaj drugega! Ali bi pili, gospod, kozarec vina? Če ti je prav, Peterček, prinesem tudi za te kozarec in — zase?

— Prinesi, čebljaček!

Helena odide, in Podobnik iztegne roko in jo ponuja Petru.

— Častitam, častitam. Čudovito ženskico imaš. Rekel bi ji srnica, toda mislim, da v živalstvu ni zanj primere.

— Eh, kaj, maha Peter. Pametnih stvari ne moreš govoriti ne z njo, ne poleg nje.

— Saj ni ženska tukaj za modrost. Tvoji pojmi so napačni.

— Kako? Ali si še tako mlad, da bi žensko samo poljuboval in pestoval? Misliš, da ni v pravi ženski človeka? Delaš jim krivico!

— Zdi se mi, da si čezme zabavljaj, toda zdaj tako ne moreš več, ko sem zraven.

Helena postavi k peči mizico, pregrne, razvrsti po njej tri kozarce in jih natoči.

— Pijmo, pravi pogumno. S prav prijetno komiko v obrazu gleda Petra, drži kozarec kvišku in doda važno našmarjeno: Živimo!

Kipar je izredno zadovoljen, ne more se nasmejati in žal mu je, ker se mrak bolj in bolj gosti. Helena mora prižgati luč, kipar mora popiti zadnji kozarec vina in iti. Ima neke obveznosti, ki bi jih sicer takoj opustil, toda ko jih omeni Petru, ne reče ta ne bev ne mev. Drži se slabovoljno; tudi Heleni postaja nekako tesno. Podobnik vstane in se počasi opravlja. Heleni poljubi spet roko in med tem skoro pozabi na Petra. Že med vrati se ga spomni in ga vpraša konvencionalno:

— Ali prideš nocoj k Rdeči raci?

— Mogoče, odmrma Peter.

Na mizi gori petrolejka z zelenim senčnikom, Helena sede na zofo k steni in se guga. Peter nekaj vzdihuje, nato zakliče:

— Helena!

— Kaj?

Prestrašila se je njegovega močnega glasu in ga gleda zavnana in s široko odprtimi, pozornimi očmi.

— Ti si plitva! Po tej izjavi doda mrmraje: Tudi zdajle gledaš kakor divji zajec.

Helena ga najprej ne razume. Potem je naenkrat vsa prepadena, sključi se kakor od bolečin, počasi vstane, vzame iz pompadure, ki leži na postelji, robec, ga zmečka v roki in gre k oknu. Kmalu prične poihtevati in brisati z robcem oči. Okrene se, gre počasi proti Petru in reče silno bridko:

— To sem zaslužila za to, ker sem ti vse žrtvovala. Hvala!

In se vrne k oknu.

— Dobro, pravi Peter. Torej ta stavek si potuh-tala, kar stojiš in ihtiš pred zastorom.

— Ne, tega ne prenesem, ihti Helena. Še nocoj grem, nikoli več me ne boš videl! O — ne bom ti delala napote, o, nikdar, za nobeno ceno.

Helena gre k omari, snema obleko in jo polaga preko roke.

Petru je zoprno.

— Sleherno komedijo sovražim, pravi. Če si pri meni, ostani pri meni.

— Če sem plitva?

— Podobnik meni, da mora biti ženska samo lepa. Modrosti ji ni treba.

— In kako misliš ti?

— Tako misli Podobnik.

— Zdaj vse vem, vzklikne Helena. Obleko spusti na tla, steče k postelji in se vrže preko nje v krčevitem joku.

Sosednja stranka gotovo posluša in tudi vse sliši, si misli Peter. Nerodnost!

Vstane, stopi k postelji in govori nekam leno in tiho.

— Ne vem, kako da sem to izbleknil! Bilo je ne-umno, nepremišljeno! Toda nataknen sem, nervozen, saj me vidiš. Ne cmeri se, prosim te, ne delaj me še bolj zmedenega, kakor sem.

In čez nekaj časa sedita oba tik peči. Peter drži Heleno okrog pasa in nekako odsotno sprejema darove njene ljubezni: objokane poljube in objeme.

*

*

*

Minili so časi bridkega slovesa.

Peter je bil vojak, toda brez orožja v ozadju. Pošiljali so ga s kraja v kraj. Najdalje je tičal pri cenzuri za pisma. Čital je neposredne izbruhe strahu, jeze in ljubezni in s strahom globlje in globlje spoznaval, kakšno zlo je vojska, ki je brutalno pokončavala ljudi, obitelji in cvetoča gospodarstva.

So na svetu ljudje, ki bi pisali prijateljem in prijateljicam noč in dan. Peter ni spadal med nje. Na pisma

je odgovarjal v zelo redkih slučajih. Tudi dopisovanje s Heleno se ni moglo razviti. Od kraja mu je pisala vsak dan, pozneje dyakrat na teden, Peter je odgovoril komaj enkrat v mesecu. Zadnje čase je molčal in molčal. Pisal je ob večerih kmetiško povest, in ko je bil gotov, jo je po daljšem premišljevanju in pretehtovanju prodal. Polovico honorarja je obdržal zase, polovico pa je poslal Heleni.

Zima se je nagibala h koncu. Nebo so prepregli težki in temni oblaki, v šumah se je oglasil jug. Smrečje in borovje je prebučalo dneve in noči, umazane plasti zmrzlega snega so popokale in po razpokah je curljala vse križem voda. Kmalu so se posušila pota, in stezice, in naravo so obšle spomladanske slutnje. Ob robu gozda je pogledala iz tal nedolžna cvetica, za njo druga in tretja, čez noč jih je bilo na tisoče.

Stanoval je v pritlični hiši zunaj trga. Spravil je skupaj nekaj knjig in jih pridno čital. Imel je majhno mizo, stoječo pred oknom, katero je zastirala mesto zaves širokolista domača trta. Dalje se je razprostiral majhen ograjen vrt, poln bohotnega zelenja. Raznobojen mak je bil tako visok, da je dobro videl v izbo. Preproste rdeče vrtnice so duhtele zlasti zvečer in ponoči, a solnčnice s cvetovi kakor rumenimi krožniki so se svetile daleč po ravnini.

Tiste dni se je vršila v bližnjih goricah veselica v prid narodni šoli. Ljudje so prišli od daleč in blizu, domačini so pripravili vina in jestvin, kakor bi ne bilo vojske. Vse je pilo, pelo in se zabavalo. Narodno navdušenje je bilo tisto, ki je izbrisalo vtise zoprnega časa, in pogled v obljubljeno bodočnost je jasnili oči in duše.

Petra ni manjkalo. Sukal se je okoli belih šotorov, kjer so prodajala domača dekleta dobre prigrizke in vino. Seznanil se je bil z mlado lepo gospodično črnih oči, katere obraz je spominjal na lepote iz časa francoske revolucije. Poleg svoje prijetne obličnosti in črnih kodrastih las je dekle pelo kakor slavec.

Toda najnovejši znanci so tiščali vanj in mu napijali.

— Veseli nas, da imamo v svoji sredi pisatelja...

— Deklica, vaše ime bi rad, kam bežite?

— Béži brž, tvoj Luka te že čaka... toda gospod, dovolite, da se pobrativa... še nocoj vas peljem v domačo zidanico.

— Hvala lepa, prijatelj, ali z deklico ne bodi sirov...

— Eh, je zamahnil nekoliko vinjeni prijatelj z roko in se ozrl za odhajajočim dekletom. Obraz ima prijazen, noge pa kakor coklje... in denarja nič.

Peter je hodil sem in hodil tja in kmalu nabral vse polno znancev in znank. Obtičal je pri večjem šotoru, kjer je naletel na visoko dekle v beli obleki, nekoliko suho, toda z izredno velikimi in pametnimi očmi. Njeno vedenje in njeno pravo govorjenje je bilo odsotno, kakor bi se mudila samo slučajno tukaj, spadala bi pa nekam daleč odtod, v druge kraje in med druge ljudi.

Kupil je butiljko. Povabil je dve prodajalki s seboj. Manjša, zgovorna in prijetna, je šla takoj, ona, ki jo je hotel tik sebe, se je ozrla zamišljeno preko ljudi.

— Ali vi ne greste?

Šli so pod prostrano jablano na robu veseličnega prostora in posedli po travi. Pili so močno rumeno vino. Mala gospodična se je skušala smejati, njena tovarišica je bila resna, Peter je čutil nenadno nestrpnost; zdelo se mu je, da ima nekaj govoriti s svojo novo znanko. Rekel ji je, da jo pozna že iz davna.

— Od kod, ga je vprašala.

— Iz sanj, je odgovoril. Hodili ste po čudovitem vrtu, spominjam se dobro: srečal sem vas. Takrat sem govoril z vami in vas držal za roko.

— Čudno, je pomislila ona in se nasmehnila.

Mala gospodična je šla in prinesla novo butiljko.

Popoldne se je nagnilo. Vrnili so se k šotoru in spotoma je zaslišal Peter lepi glas svoje prejšnje znanke. Ozrl se je. Sedela je sredi častnikov v travi in vihtela proti njemu svojo kupico. Zamahnil ji je s klobukom in šel za gospodičnoma.

— Kje boste spali? ga je vprašala mala znanka.

— V naši zidanici, je odgovoril zanj stari gospod.

— Lahko pri nas, je rekla ona. Vaše mesto je za nocoj predaleč.

Udal se je molče in počasi so stopili na pot. Nekaj časa so se mešali sem in tja, končno sta šla zadnja Peter in ona.

Naenkrat mu je prišla na misel Helena. Videl jo je sredi grma, mimo katerega je šel, videl je pred sabo njen hrbet, njeno krilo, njene gležnje in pete. Ko je hotel govoriti, je spoznal, da bi moral povedati nekaj o njej. Toda to bi razdrlo ves ta večer, ki je bil poln zvezd, majniškega hladu in majniškega vonja. Tu ali tam je stalo v bližini drevo, tiho in skrivnostno, sklonjeno s svojim vejevjem na pot. Bele zidanice so spale. Kje v globini pod njimi je zalajal pes, oglasil se mu je drugi in tretji. Prednji pari so poskušali peti, toda dekleta so se pričela smejati in za njimi še moški.

Kako dolgo že molčim, si je očital Peter. In oglasil se je, da je nekaj rekel: Kako lepa noč je!

— Tukaj je mnogo lepih noči, je odgovorila ona.

In spet sta šla za drugimi.

— Meni so vsi ti kraji neznani. Še nikoli nisem bil tukaj.

— Ah, tako, je odvrnila.

— Ali je ta mala prijazna gospodična vaša sestra?

— Ne, prijateljica.

Peter je zagledal spet Heleno. Videl jo je, kako sedi za mizo in mu piše. Pred njo gori zelena petrolejka, v sobi je tiho, toplo, samotno. In vmes se je spomnil na tenke fine prste dekleta, ki stopa tik njega, in ves vesel se je zdrznil ob misli, da so ti nežni prsti tako blizu.

Govoriti je pričel o neki svoji knjigi. In na koncu jo je vprašal: Kako živite tukaj, gospodična?

— Samotno. Mnogo čitamo. Mi poznamo vsa vaša dela.

Prišli so do vrste hiš in se ustavili. Jemali so vse križem slovo. Kakor da hočejo ustreči, so se vsi porazgubili in ostavili Petra in njo sama.

— Tukaj stanujemo. Vi boste spali v pritličju. Nekoliko potrpite! Takoj zbudim deklo, ki vam uredi posteljo.

Gospodična je odklenila vrata.

— Čakajte, ne bežite proč, čemu?

Prijel jo je za roko.

— Oprostite, nocoj sem pust, ne morem govoriti. Ali mi zamerite?

— Ne! Kako, zakaj?

— Mene je nekaj zavzelo, samega sebe ne najdem...

— Ne! je zahtevala odločno.

Odklenila je vrata in se oglasila iz teme: Toda lahko se še vidiva! Lahko noč!

Odšla je. Čez dolgo časa je prišla dekla v copatah, z lučjo v roki, stara, čemerna, razmršena.

— Ali ste vi tisti, ki bo pri nas spal?

Peter ji je pritrdil.

— No, le sem!

Ko je odšla, je sedel Peter za mizo in hotel zbrati svoje misli. Ali se je kaj zgodilo? Kako ji je ime? Ne mara so jo klicali za Lizo. Potem je zaslišal pesem tistega dekleta, nato Helena, njen mož, njegova prejšnja gospodinja in spet Liza in Liza... Povesil je glavo in v nekakem polsnu zagledal pred sabo esejista, čemernega, bledega in pokašljujočega. Razburil se je, dvignil roko in zamahnil s kazalcem.

— Kaj si rekel? Da manjka morale meni in moji umetnosti? Budalost, prijatelj! Meniš da je umetnost boljševališče za izprijene ljudi? Premisli!

Naenkrat se je zbudil in zardel. Mislil si je: Če me kdo sliši, kaj si naj misli o meni? Govorim z ljudmi, ki jih ni tukaj.

Vstal je in poslušal, toda od nikoder ni bilo glasu. Razpravil se je, pihnil luč in legel v posteljo.

*

*

*

Trg, kjer je stalno bival, je bil oddaljen dve uri. Da bi ne zamudil uradne ure, je vstal na sve zgodaj, se umil in oblekel in se odpravil na pot. Toda vežne duri so bile še zaprte. Vrnil se je v sobo, odprl pritlično okno, pogledal na desno in levo in skočil na ulico. Ravno tisti hip je zavil izza ogla orožnik. Najprej je obstal, potem se je namuznil in mahnil z roko.

Petru je bušila v glavo nesrečna misel. Stopil je naglo predenj in rekel:

— Ne delajte krivice! Ni se zgodilo, kar mislite!

— Že prav, je mrmral orožnik. Samo, da ste dobro spali!

Peter je krenil izmed hiš neprijetno dirnjen. Lepega jutra, ki se je storilo v naravi, ni opazil. Ni videl rožnate zarje, ki je preplavljala vzhodne vrhove kakor morje rdečih in nenavadno nežnih kosmov. Vsi ti kosmi so živeli, so se premikali drug mimo drugega, drug čez drugega in se tam, kjer je bila svetloba najmočnejša, počasi in v pravilnem polkrogu odmikali.

Naenkrat se je pokazal gornji rob solnčne oble. Kako daleč so šli žarki, kako svetli, čisti mogočni so segli v neskončnost!

Ob cesti so se sklanjale pod težo rose trave in rože. Škrjančki so zažvrgoleli glasneje in se zagnali hitreje in višje pod nebo. Vse, nebo in polje in bela cesta in gore v daljini in popotnik, vse je bilo samo neskončno zdravje.

— Opravljaj bo njo, žalil njene starše, je mrmral Peter in si nesrečno zaklical: Tukaj si že odpravil!

V trg je prišel še pred časom. Stopil je v svoje stanovanje in našel na mizi pismo, ki ga je pisal kipar. Odprl ga je brezbrizno, odsotno in gledal med knjige, če ne leži nemara med njimi kak zanimivejši dopis.

List, ki ga je držal v roki, je okrasil kipar po svoji stari navadi z raznimi risbami. Na prvo stran v gornji kot je postavil sebe, sedečega za mizo in premišljajočega to pismo. Na drugi strani je bila Helenina glava, dvigajoča se iz ranjenega srca, na koncu razmršena in stran obrnjena vrana, ki je napravila besedilu pravkar konec in piko.

Ko si je Peter to ogledal, je pričel čitati. Čital je, čital, pričel še enkrat, zardel, skremžil usta, zmečkal list in ga treščil ob mizo.

— Infamno! je siknil. Fej!

Šel je dvakrat trdo po sobi, stopil spet k mizi, vzel list in ga ježno raztegnil.

— Živali! je siknil vnovič. Priskutneži!

Še enkrat je zmečkal pismo in ga zakadil ob steno. Padlo je z rezkim šumom za posteljo.

— Brezvestna bitja, nesramneži! Zdaj mi kdo povej, kje je tukaj morala!

Hotel je prebrati pismo do konca. Vzel je palico, jo prijel na dolenjem koncu, pokleknil, potem legel na trebuh in šaral s kljuko list izpod postelje.

Prirnil ga je srečno do sebe, vstal in ga vnovič razprostrl. Bral je do konca in ga nato stlačil v žep. Pogledal je na uro in letel rdeč in zaripel v urad.

Tovariši so že delali.

Po eni uri molčanja je stopil nenadoma k sosеду in mu rekel šepetaje, toda važno.

— Kaj bi ti napravil z domačo živaljo, ki bi se ti izneverila?

Sosed ga je začudeno pogledal in se ozrl v narednika. Končno je pomajal z glavo in čital naprej.

Peter je bil brez teka. Misli, slične raztrganim listom, so mu norele po glavi. Opoldne je že hotel pisati tisto pismo, ki ga še ni nikoli pisal. Zvečer je zložil tak-le sonet:

Tu žanje smrt... Zavijajo granate,
zverem podobno, vohajo svoj plen,
pripravljene so strojne puške zate,
da najde ti srce njih drob svinčen.

Krog tebe, nad teboj in nate
usipljejo topovi srd ognjen
in krogle iščejo te: Kje si, brate?
in plini kopljejo ti grob strupen.

A ti doma si, lepa si in mlada,
in družba ti je slast in promenada —
in lice njega, ki se zdaj ti klanja!

A nanj, ki si mu bila zadnja sanja,
beseda zadnja ugašenih ust,
spomin je že zbledel — hladán in pust...

Peter ni bil poet. Toda po tem sonetu mu je izginilo mnogo duševnih muk.

*

*

*

Ob letu je dobil dopust in se peljal v svoje staro bivališče. Pri gospodinji, ki ga je bila svoj čas zaradi pregrešnega življenja odslovila, je našel domačo streho in pri »Rdeči raci« stare prijatelje.

Roženkravt je bil kakor nekdanj. V zobeli je tiščal kratko pipo in tlačil nepretegoma slabo tleči tobak. Zadnje čase je postal navdušen turist in razlagal zanosno najdrznejše ture, ki jih je poznal pa samo iz knjig.

Kipar je bil upadel. Lica udrta, oči mrtve in mračne. Frizura se je usedla in stisnila h glavi. V njegovem smehu je tičalo razočaranje. Nekaj novih gub je kazalo doživetja zadnjega leta.

Esejista ni bilo več med živimi. Pravili so, da se je zadnjikrat razkačil v gostilni, ko ga je vprašal kipar, kako čisla Bocaccia in njegovega Dekameron. V nedolžnem vprašanju je začutil nenadoma ost, ki ga je zbodla. Ko so se razhajali, je kričal še preko ulice: Ti beri Dekameron, zate je Dekameron, ki imaš dekleta pri sebi... ti jezik pocestni! Mene pa pusti s svojim Dekameronom!

Kipar je pripovedoval o Heleni. Stanovala sta srečno in bila zadovoljna. Toda stanovanjski urad jima je vsilil mladega oficirja, oficir pa je vsiljeval denar in darove. Nekega dne je zmanjkalo dveh: oficirja in Helene. Na mizi je ležalo njeno pismo. Ljubila je oba, kiparja in Petra in obeh nikoli ne pozabi. Toda življenje hoče drugače. Srčno pozdravlja in želi vso srečo.

— Kdo jo razume! je vzkliknil Peter.

— Zastrupljeni časi! je odvrnil kipar. Tudi doma nisi več doma, s svojim najglobljim čustvom goljufaš.

— Živeti ne moreš, kakor si živel. Manjka razmaha, strup te tišči k tlom, čustva v tebi se ne morejo razviti.

— Kako res! je zakašljal Roženkravt in prižgal pipo.

Peter je prijel kiparja naenkrat za roko in se nagnil k njemu.

— Sovražil sem te... ne moreš razumeti kako!

Gledal mu je pri tem blagohotno in ljubeznivo naravnost v oči.

— Pijmo na njeno zdravje! Bila je najljubša ljubica!

— Kako res, je zamrmral slikar. Pri prvem požirku se mu je zaletelo vino, da je pričel prskati in kašljati brez konca in kraja.

Ko je stopal Peter proti svojemu stanovanju, so zapirali gostilne. Zdaj se je tukaj in zdaj tam majala po cesti vesela družba, govorila na glas in poizkušala peti. V samotni ulici je zagledal pred sabo moškega, ki ga je vsled svoje popolne pijanosti zanimal. Obstal je in ga tiho opazoval. Velik človek, v hrbtu upognjen, da se je zdela suknja zadaj mnogo krajša nego ob straneh, je stal v jarku in razprostiral roke, vsak hip pripravljen, da se ujame. Kakor na neviden ukaz je pričel teči, silovito teči proti ograji na levi in lopnil je po njej z obema rokama naenkrat. Obstal je. Počasi je dvignil roke od ograje in čakal. Zdaj se je iznenada ponovil tisti nevidni ukaz. Pričel je teči nazaj, letel je kakor avtomat, vsak bi mislil in zamižal: zdaj pade in si razbije lobanjo. Toda obstal je v desnem jarku in spet čakal.

Peter je stopil mimo njega in mu pogledal v obraz. Zdrznil se je in nadaljeval vznemirjen in pobit svojo pot.

Človek v jarku je bil Helenin pravi mož.

Straža.

Čudno, nenadno vzdrhtevanje njegovih trepalnic, dalje neke plašne poteze, ki se mu naenkrat sredi govora zbero krog ust in enako naglo zopet razkrope, treptanje njegovih hladnih in belih prstov, vse to me spominja pri njem na vojsko. To so spomini, ki so se zagrizli v živčevje. Teh se ne iznebi več.

Velik je, črn in bleđ, zobe ima bleščeče bele in zdrave. Včasih, kadar se zasmee, sine iz teh zob samo za hip sirov, živalski žarek. Vse je kakor oduren blisk. Tudi to je ostalo iz vojskinih grozot. Sam je doživel trenotke, kjer ga je pretresal tak grozen smeh.

Njegova povest je bila približno taka: Ukazano mi je bilo, da stražim na holmu. Eden tistih gričev je bil, ki so ležali po ogromni ravnini, vsi enaki, nenadoma butajoči iz tal, kakor bi jih narili ogromni krti. Človeškega bivališča ni bilo ne na desno in ne na levo. Rohnenje boja je bilo preplašilo tudi ptice in šele v mraku so se pojavile črne silhete velikih široko plahutajočih ptičev, ki so obletavali in preletavali ravnino in se odurno zadirali.

Ko sem prišel na holm, je bil že trden mrak. Meni nasproti, tam, kjer se je spuščal grič najostreje v dolino, je stalo troje ali četvero debel nekega drevja brez listja. Morda je bilo tudi drevja strah tega grmenja in šumenja, pa se je od groze osulo, nemara so mimo in skozi te veje frčale krogle in odnesle s seboj veje in vejice in listje.

Po nebu so se vozili počasi oblaki, Sivi in modrikasti, združeni v ogromne čete, so se plazili proti jugu. Svetili so se, za njimi je sijala luna. In ko so se vlekle preko neba prozornejše plasti, je stopilo iz mraka golo in obtrgano vejevje drevja kakor skupina križev. Bilo je ubogo, revno, in zdelo se je, kakor da prosi usmiljenja

te velike zverinsko-pošastne oblake, ki se plazijo na jug, in vso to ogromno črno nebo, ki se pne v temi nad nesrečno krajino.

Vse je molčalo, ptičev ni bilo več. Gluha temina je zagrinjala vso daljavo in sredi nje je šumel še nepretrgano dalje grom topov in prasketanje pušk, ki se je naselilo v ušesih s tako stanovitnostjo, kakor bi bilo zrastlo obenem s sluhom ali vidom.

Daleč za mojim hrbtom je zvenel z mnogimi odmevi glas trobente, ki je naznanjal vojski čas pokoja. Domislil sem se na svojo sobo, na luč na mizi, na knjigo in videl sem se naenkrat, kako se vračam iz kavarne po slabo razsvetljeni ulici, odpenjam površnik in segam v žep zadaj na hlačah. In videl sem tudi svojo izvoljenko, ženo drugega ... ah, to ne spada v to povest.

Nenadoma se zbudim iz sanj, gledam predse kakor od spanja omamljen, gledam in oblije me groza. Tam ob deblih, dvajset korakov od mene, kdo kleči tam? Puško ima položeno ob licu, namerjeno vame in ves je kakor ulit iz črnega železa. To je sovražna straža!

Vržem se na zemljo, namerim puško in kričim: Kdo si? — Ker ni odziva, ustrelim. Na koncu cevi se zablisne, v notrini praskne in nalahko zadiši po smodniku. Mesečina krog mene se zmeša z rahlim dimom, ki se naglo razkraja in razgublja.

Moj sovražnik kleči dalje in meri vame. Pričakovati je, da sproži vsak trenotek, in posledica takega hipa bo, da se mi skloni obraz na mrzlo rosno travo. Krogla se mi zabode skozi teme in vrat v notranjost. Takoj zgubim zavest in v nekaj minutah me ni več med živimi.

— Kdo je! zakričim rezko in divje, da me zaboli grlo. Čakaj, vraga! — Vnovič namerim in naglo sprožim. Spet koncem cevi blisk, ki zmeša pogled, rahla meglica pred menoj, ki se razgublja, in vonj po smodniku. Zrak je naenkrat čist in pred sabo, dvajset korakov od mene, vidim vojaka, klečečega tesno ob deblih, prislanjajočega puško na lice, neizprosnega, strašnega. To je gotovo sovražna straža, si mislim. Med tem, ko sem se jaz raztresel v svojih mislih, ko sem videl samega sebe, idočega zvečer po ulici, in pred sabo tisto zame tako usodepolno

žensko, se je priplazila straža po holmu navzgor, pokleknila ob deblu in namerila. Počutil sem se, kakor bi me zavili v ledene šivanke, ki me zbadajo od vseh strani, a hip nato me je žgalo, kakor bi me potaknili v krop. Zobje so mi šklepetali in v divji zmedenosti sem zakričal: Zakaj ne streljaš? Streljaj vendar!

Nič! On kleči in meri, Z desnico pritiskam na puško, ali počiti noče. Vidim naenkrat, da sem že toliko zmeden, da grabim in tlačim na nepravem kraju. Primem prav in sprožim dvakrat zapovrstjo. Pred menoj se dvigne oblak dima, ki mi odtrga izpred oči strašnega sovraga. Ko se razkadi, je tema gostejša; drevje v njej skoro izgine. Le še vrhovi se kažejo v negotovi slutnji, debel ni. Preko neba se vale temni, gosti oblaki, ki so zakrili luno. Jaz ležim in čakam. Gledam in oči me pečejo. Polagoma se odmotava deblo, eno, dve, tri, tik njih se polagoma razkriva nesiguren obris, čokat, nizek, kakor težek panj. To je sovražnik. Trudim se, da bi bil miren. Hočem, da mi bodi vseeno. Puško položim v travo in se oglasim. He, pravim, he, kdo si, odzovi se! Ako nočeš ti streljati, tudi jaz ne bom. Človek sem — tudi v vojski. Čemu klečiš naprej, čemu, hudirja, meriš? Poglej! Jaz sem vrgel puško v travo! Ali me, vraga, ne razumeš?

Nič! Razsvetilo se je in vidim ga natančneje. Obraz mu senči kapa, zato mu ni mogoče razločiti lica. Ali dobro opažam, kako tišči puško pod oko in meri krčevito in sovražno. Tiho, tihotapsko dvignem k sebi puško, pomerim in ustrelim. Prisegel bi, da sem ga zadel. Glavo je zganil, kapa mu je zlezla globlje na obraz. Zdaj se zvali na kup, jaz čakam. Roke mu odnehajo, ž njimi puška. Ali ne zgodi se, kar pričakujem, on se ne zvali na kup, roke mu ne omahnejo, puška mu sloni ob licu. Sovrag meri naprej, torej še ni mrtev. Ali živim v sanjah, se vprašujem in potipljem z levico oko, ki je odprto in gleda in vidi. Prepričam se, če res vidi. Pogledam kvišku v oblake, ki plavajo naprej in naprej. Pomajem pred glavo s cevjo puške in vidim, kako se giblje. Torej to niso sanje. Jaz čujem, ležim v travi in streljam na sovražnika, ki kleči ob deblih. Mogoče je torej to, da več ne zadenem, dasi vem, kako dober strelec sem. Prime

me srd, tisti topi, hladni srd, ki se ne briga več za lastno nevarnost. Vstanem, stopim tri korake naprej in namerim.

— Tak streljaj, ako si človek, ako nisi pošast! Kričim. Nato ustrelim sam in vidim natančno, kako se je premeknila sovražnikova kapa na stran. Zdaj je zadet, prisežem! Ves njegov život se je nekoliko zganil. Ali zakaj ne izpusti puške? Padem nazaj v travo in vlečem izza pasa nove naboje. Še enkrat, sklenem pri sebi, ustrelim, potem skočim nadenj s kopitom. Teko mi divje nepoznane sekunde. Za mano v daljavi se odbijajo odmevi trobente. Mojo vojsko bude že na noge, kaj se že nagiblje noč? Ustrelim nenadoma, prej kakor sem mislil. Vidim, da je strel brez uspeha. Sovražna straža kleči in meri. Zdaj sem hladan, zdaj bi se metal s smrtjo. Vstanem, obrnem puško narobe, dvignem jo in planem k deblom. Letim nekoliko v ovinku, ker se mi mešajo noge med visoko travo in nizkim grmičevjem, zamahnem nanj od strani, a pridržim udarec: on meri mimo mene naprej. Zgrabim ga za ramo in čutim tako, kakor bi prijel kamen; hladno je in trdo. Stresem še enkrat, primem za vrat, pomikastim, in vse se zamaje kakor lesen panj, a vrat se ne uda. To je mrlič, me strese skozi možgane in naenkrat poklekнем, prižgem žveplenko in možgane, in naenkrat poklekнем, prižgem žveplenko in mu posvetim pod kapo. Oči napol odprte, bele, brez punčic, čelo večkrat prestreljeno, a brez krvi, ustne nekoliko odprte, lica rumena, prebodena od krogel, brada in vrat enako. Potipljem roke, ki držé puško. Trde in mrzle so kakor iz železa. Čudno mi je. Zvrnem ga po tleh tako, da se vanj uprem s kolenom. Grem nazaj na svoje mesto in se tresem od nočnega mraza in razburjenosti. Vidim, da sem se vojskoval z mrličem.

Cesarjeva soba
PUGELJ M.
Popotniki

201312123

COBISS 0